

DIVENDRES, 18 DE NOVEMBRE DE 2022 - EDICIÓ 1576

La República

Una vintena de creadors contemporanis reflexionen sobre “les petjades i seqüeles” actuals del franquisme a El Born CCM

ACN Barcelona – L'exposició 'Un altre fi. LA RESTA. Art i antifranquisme' reuneix a El Born CCM obres de 19 creadors contemporanis de diverses generacions que reflexionen sobre “les petjades [...]”

AGÈNCIES17/11/2022

ACN Barcelona – L'exposició 'Un altre fi. LA RESTA. Art i antifranquisme' reuneix a El Born CCM obres de 19 creadors contemporanis de diverses generacions que reflexionen sobre “les petjades i seqüeles” del franquisme avui dia i que posen el focus en els sectors que van quedar al marge com les resistències de dones i persones dissidents de gènere. Així ho han explicat a l'ACN les curadores Nora Ancarola i Amanda Cuesta. Escultures, pintura, vídeo, instal·lació sonora i publicacions s'estenen per les sales d'exposicions, el jaciment arqueològic, els vestíbuls d'entrada i les passarel·les del centre, i es podrà visitar de manera gratuïta des d'aquest divendres fins al 16 d'abril de 2023.

Amanda Cuesta ha explicat que a partir de l'encàrrec que els hi van fer del Born CCM eren conscients que no podien fer un exercici històric exhaustiu sobre el franquisme i van decidir indagar en les petjades que ha deixat el franquisme avui dia i, més en concret, “aquelles escletxes i llocs no tractats”.

Més que una revisió del franquisme i d'una mirada sobre aquell moment històric, Ancarola ha destacat que l'exposició se centra en "les pervivències i seqüeles que aquell moment han comportat avui". De fet, ha remarcat que algunes obres "deixen clar que hi havia un pensament progressista" tallat per la dictadura i que en "el postfranquisme hi ha hagut una intencionalitat de recuperar tot aquell pensament".

La curadora assenyala que posen el focus en les persones i grups que van quedar als marges. "Era molt important per nosaltres donar-li una perspectiva creada per generacions diverses que han nascut als anys 40 o als 80". Una perspectiva que, afegeix, vol ser "una crítica ferotge al que va passar" i també "generar nous imaginaris per pensar en la possibilitat que els nous imaginaris són possibles".

Els artistes participants en la mostra són Pep Agut, Alán Carrasco, Domènec, Marcelo Expósito, Dora García, Maria Amparo Gomar Vidal, Carles Guerra, Antoni Hervàs, Concha Jerez, Lola Lasurt Bachs, Marco Noris, Ndong Obama, Filiberto Obama Nsué, Ana Teresa Ortega, María Ruido, Joan Anton Serra Ollé, Jaume Serra Torelló, Francesc Torres i Guillem Viladot.

L'exposició es divideix en quatre àmbits, com detallen les curadores. El primer, 'Rebels de cor', tracta les resistències de dones i persones dissidents de gènere i de "la doble repressió que van patir aquelles que van viure relacions sexoafectives al marge del nacionalcatolicisme".

El segon àmbit, 'El menyspreu dels cossos', reuneix obres que parlen del maquis i de les víctimes del franquisme: persones torturades, afusellades, desaparegudes o explotades amb treball esclau, i dels seus familiars, a qui s'ha negat fins avui el dret de reparació.

El tercer àmbit, 'El fora interior' parla de l'exili interior i exterior, i el quart, 'Transmissió i continuïtat', sobre "la fragilitat i els claroscurs de la transició democràtica espanyola, responsables de moltes de les pervivències del franquisme avui en dia".

Cuesta destaca que dels 19 artistes han escollit 22 obres, entre les quals hi ha escultures, pintura, vídeo, instal·lació sonora, publicacions i tots els formats en els quals treballa l'art contemporani. "És una exposició que convida revisitar-la en diferents moments", ha afegit.

També s'han organitzat activitats al voltant de l'exposició. La primera d'elles el 29 novembre amb el títol 'Guillem Viladot. De la tradició al combat'.

ART | GALERIES

Anar tancant ferides

El Born CCM acull fins a l'abril del 2023 «Un altre fi. LA RESTA. Art i antifranquisme», una exposició que posa èmfasi en la resistència cultural d'una societat devastada

— Gemma Masó
[@masogemma](#)

17/11/2022

El 20 de novembre farà 47 anys que es va morir, i el passat mes de juny vam celebrar els 45 anys de les primeres eleccions democràtiques després de la seva dictadura. Tan a prop del mig segle de vida, sembla que la democràcia espanyola hagi d'estar més que consolidada, però la realitat és que encara avui, les ferides estan obertes i ni tan sols les terceres generacions nascudes després de la Guerra Civil són lliures de franquisme. Durant aquells anys de foscor absoluta, però també durant l'època de la suposada Transició, van sorgir resistències culturals que imaginaven altres possibilitats. *Un altre fi. LA RESTA. Art i antifranquisme* obre les portes a explorar aquest passat que encara ens és tan present a **El Born Centre de Cultura i Memòria** des d'aquest divendres 18 de novembre fins al 16 d'abril del 2023.

Detall de la peça «Meridiano de Madrid: sueño y mentira de Franco», de Pep Agut, a l'exposició «Un altre fi. LA RESTA». © Pep Herrero/El Born CCM

Un altre fi. LA RESTA. Art i antifranquisme no pretén ser una exposició historicista ni un treball de recerca, com diuen les seves comissàries **Nora Ancarola i Amanda Cuesta**. Mitjançant la mirada de dinou creadors contemporanis de diverses generacions podem entrar per les esclatxes d'uns anys de dictadura que no podem oblidar. Les obres, que defugen de ser peces monumentals, revisen el govern, la vida social, les relacions econòmiques i laborals, les relacions sexuals i reproductives i les relacions de producció i transmissió durant el franquisme, i ho fan des dels marges, lluny dels relats hegemònics de la transició. Així, l'exposició posa damunt la taula temes i dinàmiques que hem heretat i encara avui són ben presents.

L'exposició compta amb vint-i-dues obres contemporànies de diferents tipologies repartides per tot l'espai d'El Born CCM. Les curadores de l'exposició les han estructurat en quatre espais: «Rebels de cor», que parla de les resistències de dones i persones dissidents de gènere o que es van trobar al marge del nacionalcatolicisme; «El menyspreu dels cossos», que se centre en el maquis, les víctimes del franquisme, persones torturades, afusellades o desaparegudes i els seus familiars; «El fora interior», sobre l'exili interior i exterior; i, «Transmissió i continuïtat», un pont entre el passat no tan llunyà i el present de la transició democràtica. Al llarg de tot el recorregut, en què es pot seguir un itinerari recomanat per les comissàries, hi ha testimonis orals, imatges històriques, selecció de llibres i material audiovisual que es van intercalant amb les obres.

Detall de la instal·lació «A la Frontera – 300 km, 25 dies, 198 mugues», formada per 212 obres de l'artista Marco Noris a l'exposició «Un altre fi. LA RESTA». © Pep Herreró/El Born CCM

«La transversalitat generacional dels artistes era un aspecte molt important a l'hora d'escollir les obres», diuen les comissàries. Molts dels artistes que hi participen van créixer durant la dictadura, però només s'hi exposa una obra feta abans de la mort del dictador: *Cantes, fugues i colls de la baralla* (1972) de **Guillem Viladot**. En total, l'exposició aplega dinou artistes com **Concha Jerez, Lola Lasurt Bachs, Marcelo Expósito** o **Antoni Hervàs**. Tots de diferents trajectòries, generacions i mirades que tenen com a element comú la voluntat d'aprofundir en la memòria històrica.

Amb tot, *Un altre fi. LA RESTA. Art i antifranquisme* parla de la rebel·lia silenciada durant el franquisme, de la resistència i la denúncia d'un règim a través de la creació artística i de la memòria col·lectiva i la seva transmissió intergeneracional. Les comissàries, Ancarola i Cuesta, apunten que encara patim les conseqüències de la «ferotge dictadura» i que, potser, «ens mereixem un altre fi».

Les obres «Copacabana I» i «Copacabana II», d'Antoni Hervàs, a l'exposició «Un altre fi. LA RESTA». © Pep Herrero/EI Born CCM

Dins del marc de l'exposició, també s'han programat altres activitats complementàries, com converses i exploracions artístiques, projeccions de cinema a partir del febrer i, també, propostes d'arts escèniques. Podeu trobar més informació sobre *Un altre fi. LA RESTA. Art i antifranquisme* i sobre les altres activitats programades al web d'[El Born CCM](#).

EXPOSICIÓN EN BARCELONA

El arte que se inspiró en la represión franquista

• El Born CCM acoge la obra de diecinueve creadores contemporáneos de distintas generaciones para reivindicar la memoria de los silenciados por el régimen dictatorial

"Ensayo para Deep Song", de Lola Lasurt, al Born CCM en la exposición 'Un altre fi. La Resta. Art i Antifranquisme' (Llibert Teixidó)

Lara Gómez Ruiz
Barcelona

17/11/2022 17:30 | Actualizado a 17/11/2022 18:24

Diecinueve creadores contemporáneos de distintas generaciones se unen para reivindicar con su arte la memoria de los silenciados por el régimen franquista en la muestra *Un altre fi. La resta. Art i Antifranquisme*. Comisariada por Nora Ancarola y Amanda Cuesta, la exposición se puede visitar de forma gratuita en el Born Centre de Cultura i Memòria (Born CCM), en Barcelona, hasta el próximo 16 de abril.

"No debemos olvidar que el espacio en el que se exponen estas obras es un centro cultural pero también de memoria. Y esto es algo que no siempre se ha reivindicado y queremos empezar a hacerlo a través de proyectos como este. La memoria impregna nuestro presente y esto es algo que no debemos olvidar como sociedad", ha asegurado la directora del centro, Marta Marín-Dòmine, durante la inauguración este jueves.

“ La memoria impregna nuestro presente y esto es algo que no debemos olvidar como sociedad”

Marta Marín-Dòmine
Directora del Born CCM

El resultado es un conjunto de veintidós obras creadas a partir de los años 70 que “se inspiran en la rebeldía silenciada de esa etapa y que permite observar cómo las diferentes generaciones han transformado la resistencia colectiva en un grito contra el olvido”, ha adelantado Marín-Dòmine. Obras muy diversas entre las que también se intercalan testimonios orales e imágenes históricas, como las de un grupo de mujeres manifestándose por sus derechos.

“La idea era dejar a un lado los monumentos y obras de gran formato, que guardan más relación con la política, y centrarse en creaciones más pequeñas. Teníamos claro que queríamos apostar por relatos que no fueran impositivos y que encontraran su encaje con el entorno en el que se exponen”, ha justificado Ancarola.

“Queríamos apostar por relatos que no fueran impositivos y que encontraran su encaje con el entorno en el que se exponen”

Nora Ancarola
Comisaria de la exposición

El centro propone un recorrido estructurado en cuatro ámbitos temáticos que pasa por las diferentes salas de exposiciones del recinto, los vestíbulos de la entrada, las pasarelas del centro e, incluso, el propio yacimiento arqueológico. En este último se encuentra el trabajo de Pep Agut, que a partir de la reproducción en escayola de las columnas del Palacio de Cristal de Madrid, donde expuso por primera vez su trabajo, enhebra el pasado imperialista de España.

La obra de Pep Agut se expone en el propio yacimiento arqueológico del Born CCM (Llibert Teixidó)

Con las columnas, en este caso las del propio centro cultural, también trabaja la artista pionera del arte conceptual Concha Jerez. En ellas ha plasmado textos autocensurados con los que pretende hacer reflexionar al espectador sobre “todo aquello que no expresamos de forma abierta y sobre lo que guardamos un

silencio cómplice como ocurría durante la represión franquista”, tal y como ella misma expresa. La artista presenta la instalación *La fosca del mirall*, que tiene su origen en una obra de acción llevada a cabo en el antiguo centro penitenciario de Carabanchel, lugar al que acudió para preguntar a los presos qué harían si ese mismo día les dejaran en libertad.

En la exposición también hay espacio para la contracultura y la voz que esta tuvo en aquellos años difíciles. Una propuesta del artista barcelonés Antoni Hervàs que mezcla personajes del cabaret de la Barcelona canalla con el rito nocturno de Lemnos en honor Afrodita, una invocación a los dioses del subsuelo para ridiculizar la masculinidad.

La obra de Antoni Hervàs reivindica la contracultura en el Born CCM (Llibert Teixidó)

Antes de irse, el visitante puede llevarse a casa un diario con una selección de poemas visuales de Guillem Viladot escritos en los años 70 y que “denuncian la oscuridad y la represión que todavía hoy siguen intactos”, tal y como afirma Amanda Cuesta, que explica que “la finalidad de imprimir los textos en forma de diario es que la gente pueda diseminar su obra para que así llegue todavía más lejos de lo que ya lo ha hecho”.

L'art dona veu als silenciats del franquisme al Born

Una exposició rescata la memòria dels represaliats per la dictadura a través de 22 obres de 19 creadors contemporanis com Francesc Torres, Pep Agut, Concha Jerez, Carles Guerra i Maria Amparo Gomar

FERRAN NADEU

Anna Abella

17 de de novembre del 2022. 20:38

Una corbata amb estampat de rombes i el nus fet en la qual encara es veuen les taques de sang. La portava José Alba quan va ser **afusellat el 14 de gener de 1941 a Paterna, víctima del franquisme**. Era xòfer de la Campsa de València i no estava afiliat a cap partit ni sindicat. Però va ser **delatat per encobrir un company**. El seu cunyat va poder recuperar la peça de la fossa i la seva viuda, la Serafina, la va custodiar. La seva filla la va guardar i avui la conserva la seva neta, la María José, que davant aquest **objecte de la memòria familiar**, ara mostrat en una petita vitrina en una de les passarel·les del **Born Centre de Cultura i Memòria**, dins de l'exposició **'Un altre fi. LA RESTA. Art i antifranquisme'**, diu amb veu tremolosa: «Tots són el meu avi». Al seu costat, la Concha, neta de Salvador Tortajada, també assassinat pel règim a Paterna, ha cedit les humils cordes, amb el nus només mig desfet, que van utilitzar per lligar les mans del seu avi abans d'afusellar-lo. Reposen en una altra urna cristal·lina. El delicte del Salvador va ser estar afiliat a la CNT. La seva viuda, la Vicenta, va anar al cementiri amb els seus sis fills i va recuperar aquestes cordetes del cadàver abans que el sepullessin a la fossa. «Volia conservar una cosa seva... Només demano que la veritat del que els van fer surti a la llum, que se sàpiga perquè no passi de nou», reclama la Concha, que afegeix com una de les filles de la seva àvia va morir de gana als seus braços. «Va anar a la cua de

racionament i li van negar el menjar perquè no va saber respondre de quin color portava la casaca el capellà aquell diumenge», afegeix emocionada.

La corbata i els lligams són dues de les peces d'«Objectes (Des)apareguts», obra de **Maria Amparo Gomar Vidal**, una dels **19 creadors contemporanis que converteixen en 22 obres d'art la memòria dels silenciats del franquisme** i la reivindicació de la **resistència col·lectiva i cultural** en aquesta mostra que es podrà veure gratuïtament al Born CCM fins al 16 d'abril.

«Repressió brutal»

No és una exposició historicista sinó que «reuneix mirades del món de l'art que exploren el passat per construir el futur, mostra una **ferotge dictadura** les conseqüències de la qual encara patim i denuncia la **fal·làcia de la Transició**», recalca **Nora Ancarola, cocomissària juntament amb Amanda Cuesta**. Han posat el focus tant en «la biopolítica totalitària i la repressió brutal del franquisme com en els nous imaginaris possibles per a les noves generacions».

El recorregut es desplega pels diferents espais del Born, des de les sales expositives al mateix jaciment arqueològic de les restes de la Barcelona del 1700, on **Pep Agut** ha adaptat la seva instal·lació 'Meridià de Madrid: somni i mentida de Franco', que va realitzar, per al Reina Sofia al Palació de Cristal, i que escampa entre les ruïnes blanques columnes de guix desplomades com a crítica al passat colonialista espanyol.

Homenatge als maquis

A més dels afusellats (segons el cens del jutge Baltasar Garzón, hi podria haver encara més de 140.000 desapareguts en fosses comunes), una instal·lació de **Francesc Torres**, 'Amnèsia-Memòria' (1991) ret homenatge a 13 maquis, resistents que van lluitar contra Franco després de la guerra i que van ser criminalitzats com a simples bandolers. També els reivindica la sèrie fotogràfica per Llevant i Aragó de **Jaume Serra Torelló** (mort l'any passat) i **Joan Anton Serra**.

Altres obres parlen de l'**exili interior**, sofert amb autocensura i silenci, i de l'exterior, amb la **fuga del talent** i la massa crítica d'artistes, intel·lectuals i científics que van emigrar. Com els fragments anotats dels films de **Francesc Tosquelles**, revolucionari i progressista psiquiatre de la República recuperat per la [recent exposició del CCCB](#) (ara al Reina Sofia), comissariada per **Carles Guerra**, que en aquest assaig visual aporta material inèdit. «Va portar el seu mètode antiautoritari, que va transformar la pràctica de la psiquiatria, que en l'època era especialment repressiu amb les dones, va triomfar en el seu exili a l'hospital francès de Saint-Alban», recalca l'artista.

Destaquen també temes com el **maltractament a la dona**, les veus de les quals s'alcen en imatges de manifestacions històriques i en els textos d'escriptores com **Mercè Rodoreda**, **Carmen Laforet** o **Anna Murià**; la repressió als qui no encaixaven en la 'normalitat' de les **relacions sexoafectives** tal com les entenia el **nacionalcatolicisme, misògen i homòfob** (ho destaca en dues peces **Antoni Hervàs**; la repressió de la **llengua** –que denunciaven els poemes visuals de **Guillem Viladot**–; el **treball esclau** –«¿què sabem de les empreses enriquides amb la seva sang que encara avui cotitzen a l'Ibex 35?»–, es pregunta Ancarola–; o els **testimonis silenciats de tortura** i els obtinguts el 1994 de **presos de Carabanchel** per la premiada artista **Concha Jerez**, que participa amb tres instal·lacions d'art conceptual.

Poema de Brossa

Tots, juntament amb Alán Carrasco, Domènec, Marcelo Expósito, Dora García, Lola Lasurt, Marco Noris, Ndong Obama, Filiberto Obama Nsué, Ana Teresa Ortega i María Ruido, visualitzen LA RESTA del títol de la mostra: **allò criminalitzat, invisibilitzat i desterrat pel franquisme**. Per entendre el significat d'‘Un altre fi’ només cal escoltar, com Ancarola, el tango de **Miguel Poveda sobre el poema de Joan Brossa** ‘Havies d’haver fet una altra fi’.

Societat

El Born recupera la memòria dels silenciats pel franquisme

La mostra aborda les resistències de dones i dissidents de gènere, els 'maquis' i els claroscurs de la Transició

'Amnèsia, Memòria', de Francesc Torres / El Born CCM-Pep Herrero

Redacció

17/11/2022 18:20

Dinou creadors contemporanis de diferents generacions protagonitzen l'exposició inaugurada avui al [Born CCM](#), en què **han convertit en matèria artística** la memòria dels silenciats pel règim franquista. La mostra, titulada 'Un altre fi. La resta. Art i antifranquisme', s'estructura en àmbits temàtics i s'estén pels diversos espais del museu. Comissariada per Nora Ancarola i Amanda Cuesta, es podrà visitar de franc fins el 16 d'abril. El títol de la

mostra està inspirat en uns versos de Joan Brossa: “Havies d’haver fet una altra fi”.

El primer àmbit tracta les **resistències de dones i dissidents de gènere**; el segon es basa en els ‘maquis’ i les víctimes del franquisme; el tercer es refereix a l’exili -interior i exterior- mentre que el quart aborda “la fragilitat i els claroscurs” de la Transició.

Transformar la resistència col·lectiva en crit contra l’oblit

L’exposició ofereix 22 obres creades a partir dels anys 70, **si bé la gran majoria són de producció recent**, que segons el museu centren la mirada en la rebel·lió silenciada pel règim franquista i que, en diversitat, “permeten captar matisos de la manera en què cada generació ha patit la resistència col·lectiva i l’ha transformada en un crit contra l’oblit”. A més, s’inclouen testimonis orals, imatges històriques de manifestacions de dones i una selecció de llibres.

Els artistes participants a la mostra són Pep Agut, Alan Carrasco, Domènec, Marcelo Expósito, Dora Garcia, Maria Amparo Gomar Vidal, Carles Guerra, Antoni Hervàs, Conxa Jerez, Lola Lasurt, Marc Noris, Ndong Obama, Filibert Obama, Ana Teresa Ortega, Maria Rueda, Joan Anton Serra, Jaume Serra, Francesc Torres i Guillem Viladot.

Visites comentades, **xerrades i exploracions artístiques** amb la participació dels creadors i creadores -així com de les curadores de la mostra -conformen el programa d’activitats que complementen la mostra i permeten al visitant interessat anar més enllà dels límits expositius.

18 Noviembre, 2022

El Born exhibeix art inspirat en la repressió franquista

ART Un total de 19 creadors contemporanis de diferents generacions s'uneixen per reivindicar amb el seu art la memòria dels silenciats pel règim franquista a la mostra *Un altre fi. La resta. Art i anti-franquisme*. Comissariada per Nora Ancarola i Amanda Cuesta, l'exposició es podrà visitar de manera gratuïta al Born Centre de Cultura i Memòria (Born CCM), a Barcelona, fins al proper 16 d'abril. El resultat és un conjunt de 22 obres creades a partir dels anys setanta que "s'inspiren en la rebel·lia silenciada d'aquella etapa i que permeten observar com les diferents generacions han transformat la resistència col·lectiva en un crit contra l'oblit", va avançar ahir la directora del centre, Marta Marín-Dòmine, durant la seva presentació. Obres molt diverses, entre les quals també s'intercalen testimonis orals i imatges històriques, així com una selecció de llibres. Els artistes participants en la mostra són Pep Agut, Alán Carrasco, Domènec, Marcelo Expósito, Dora García, Maria Amparo Gomar Vidal, Carles Guerra, Antoni Hervàs, Concha Jerez, Lola Lasurt, Marco Noris, Ndong Obama, Filiberto Obama, Ana Teresa Ortega, María Rueda, Joan Anton Serra, Jaume Serra, Francesc Torres i Guillem Viladot. / **Lara Gómez Ruiz**

El Born reivindica un art contra la pervivència del franquisme

Una gran exposició reuneix l'obra antifranquista de 19 artistes

SÍLVIA MARIMON MOLAS
 BARCELONA

“La meva àvia anava cada dia a la Model de València per preguntar per l'avi Salvador. Quan va saber que ja l'havien tret per afusellar-lo, va anar a Paterna, a la nit, amb els seus sis fills. El cos estava mig enterat i en va treure les manilles”, explica la Raquel Gil. “L'avi no havia fet res, només era sindicalista”, afegeix. Al cementiri valencià de Paterna hi ha més de cent fosses on els franquistes van enterrar més de dues mil persones assassinades. Les manilles, fetes de corda esfilegada, es poden veure a *Un altre fi. La resta. Art i antifranquisme*, la nova exposició del Born Centre de Cultura i Memòria. Amb altres objectes rescatats de les fosses, com una carta de comiat o una corbata, configuren la instal·lació *Objectes (des)aparegutx* de Maria Amparo Gamar.

Es tan sols una petita part d'una de les exposicions més ambicioses del Born. Repartides per tot el jaciment, hi ha les obres plàstiques, sonores i audiovisuals de dinou artistes contemporanis. “Voliem obres provinents de la dissidència que assenyalin la fal·làcia de la Transició i la pervivència del franquisme”, diu Nora Ancarola, que amb Amanda Cuesta ha comissariat l'exposició que es podrà veure fins al 16 d'abril. “Volem un altre final, la dictadura es mereix un altre final, com diu *Final*, el poema de Joan Brossa”, assegura Ancarola.

No hi ha grans obres ni formats espectaculars, però sí grans històries. Hi ha artistes de diferents generacions i obres fetes en diferents moments. “Era molt important donar-li una perspectiva creada per generacions diverses que han nascut als anys 40 o als 80, una perspectiva que vol ser una crítica ferotge al que va passar i també generar nous imaginaris. La majoria d'obres, sobretot de les generacions més joves, ofereixen imaginaris de resistència, la possibilitat d'una altra Espanya”, diu Ancarola.

La resistència de les dones

Al'exposició es mostra la pervivència del franquisme, però també la resistència i la subsistència de la rebel·lia. Un dels àmbits de l'exposició tracta precisament la resistència de les dones i la doble repressió que van patir. Hi ha des d'*Assaig per a Deep Song*, 2020-2022, de Lola Lasurt, que recrea la coreografia que Martha Graham va fer el 1937 a partir de les notícies i fotografies que arribaven de la Guerra Civil, fins a les veus de diferents dones que van patir la repressió al Patronato de Protección de la Mujer i les d'escriptores a l'exili, com Anna Murià o Mercè Rodoreda.

La repressió a la llengua i la seva resistència també són motius de reflexió d'alguns artistes. Marco Norris, a *Topònims de frontera* (2022), registra llocs vinculats a l'exili i a la resistència. L'ús de la toponímia va ser també una forma de resistència, especialment promoguda des del Centre Excursionista de Catalunya. Jaume Serra Torelló i Joan Anton Serra Ollé es van dedicar durant anys a fotografiar i documentar els llocs on van estar, combatre i morir molts maquis. Hi ha també una selecció de poemes visuals de Guillem Viladot. “La seva obra, feta el 1972, sobre la repressió de la llengua és encara vigent”, assegura Ancarola.

Al llarg del recorregut hi ha unes gàbies d'on emanen les veus dels represaliats que formen part d'una de

les obres de Concha Pérez, *Memòria oral silenciada*. “L'autocensura continua vigent, és com si tinguéssim el franquisme inoculat en el nostre ADN, ens ha marcat i ens continua marcant a l'hora de pensar què és correcte i què no”, conclou Pérez.

Al Born es desplega igualment molta crítica a l'estat espanyol actual i al colonialisme. “Ha estat molt difícil incorporar obres d'artistes guineans, però per a nosaltres era important fer-ho”, assenyala Cuesta. Es pot veure, per exemple, l'obra de Filiberto Obama Nsué, que mostra com els colonitzadors espanyols maltractaven els guineans. “Hi va haver un doble exili durant la dictadura, l'exterior i l'interior, però ara també es continua tractant malament els migrants”, diu Cuesta.

Obra de Guillem Viladot a *Un altre fi. La resta. Art i antifranquisme*, al Born CCM. CRISTINA CALDERER

Silencis

“És com si tinguéssim el franquisme a l'ADN”, diu Concha Pérez

Crítica

La mostra inclou obres crítiques amb “la fal·làcia de la Transició”

► 22 Novembre, 2022

Rosa Antoni Rodríguez
Cap de l'oposició (PSC) Nacional. Planes 10 i 11

Protagonistes Anna Manso
Narradora i guionista Nacional. Planes 14 i 15

EL PUNT AVUI+

1,20€

DIMARTS • 22 de novembre del 2022. Any XLVII. Núm. 16275 - AVUI / Any XLIV. Núm. 15145 - EL PUNT

NACIONAL

P4,5

Alerta per sequera

S'amplia la reducció de l'ús de l'aigua a l'àrea metropolitana de Barcelona
Les mesures d'estalvi ja abastaran 26 comarques i 550 municipis
No es restringeix el consum d'aigua per beure però sí el reg i la indústria

Crida a agilitzar l'energia renovable

L'ESPORTIU

Els jugadors d'Anglaterra agenollats en la brevíssima acció contra el racisme en l'inici del seu partit d'ahir ■ EL PUNT AVUI

Tímida reivindicació a Qatar

La FIFA atura la protesta d'equips europeus però no impedeix la interna de l'Iran

Art contemporani sobre el franquisme, al recinte d'El Born

Artistes actuals duen al present allò que el règim va invisibilitzar
CULTURA. Plana 21

Retrats de maquis presents a la mostra ■ JUANMA RAMOS

La meitat dels catalanoparlants no veuen la llengua amenaçada

El català s'utilitza més amb els fills que no pas amb els pares

NACIONAL. Plana 6

Cultura i Espectacles

Exposició 'Un altre fi. La resta. Art i antifranquisme', al Born Centre de Cultura i Memòria

El Born allotja una ambiciosa exposició de dinou artistes contemporanis que porten al present allò criminalitzat, invisibilitzat i desterrat pel règim

Art contra el franquisme

Maria Palau
BARCELONA

“Quan pensem en art i memòria, pensem en monument”, diu Amanda Cuesta, comissària, junt amb Nora Ancarola, d’una exposició al Born Centre de Cultura i Memòria que defuig per complet aquesta grandiloqüència postissa i soporífera per abordar la pervivència del llegat del franquisme “a partir de fragilitats, desitjos i retalls a escala humana”. S’hi ha convidat dinou artistes contemporanis, i un vintè que s’escola en el títol de la mostra, *Un altre fi. La resta. Art i antifranquisme* (fins al 16 d’abril), el sempre irreverent Brossa amb el seu poema *Final*, que comença així: “Havies d’haver fet una altra fi; et mereixies, hipòcrita, un mur a un altre clos.”

“Ens mereixem una altra fi”, exclama Ancarola com a síntesi del sentit de l’exposició: revisar el passat per entendre el present i per construir “un altre futur”. Les dues comissàries han treballat el projecte durant el primer any de direcció al Born de Marta Marín-Dòmine, convençudes, totes tres, que l’art contemporani és un poderós instrument per destapar les ferides del passat i per activar transformacions. A *Un altre fi. La resta* es tractava d’agrupar un conjunt d’obres “d’ar-

tistes de diverses generacions, nascuts entre els anys quaranta i vuitanta, que han posat la mirada en llocs que de vegades semblen irrelevants, però que ens donen punts de referència del que van ser les resistències culturals d’una societat devastada físicament i moralment.”

“Ens mereixem una altra fi”, exclamen les comissàries, Nora Ancarola i Amanda Cuesta

Tot el gegantí recinte del Born s’ha convertit en llar d’aquestes veus discordants durament represaliades pel règim. Per primer cop des que es va obrir com a equipament cultural, inclòs el propi jaciment de les restes del 1714. El seu color terrós ha quedat interferit per les ruïnes blanques d’una instal·lació de Pep Agut, *Meridiano de Madrid: sueño y mentira de Franco*. És una versió del treball que l’artista terrassenc va presentar l’any passat, per encàrrec del Museu Reina Sofia de Madrid, al Palacio de Cristal, en què arrossega fins als nostres dies els deliris de grandesa de l’Espanya imperialista, amb al·lusions a l’empresona-

La corbata, encara tacada de sang, de José Alba, afusellat el gener de 1941. La instal·lació ‘Amnèsia-Memòria’, de Francesc Torres. I el treball ‘Meridiano de Madrid: sueño y mentira de Franco’, de Pep Agut, a les mateixes ruïnes del Born ■ PEP HERRERO / JUANMA RAMOS

ment dels Jordis. L’obra de producció més recent s’enllaça sense forçar-ho amb la més antiga, els escrits que un Guillem Viladot va fer el 1972 per repel·lir la repressió contra la llengua catalana.

També als passadissos que fan de balconada del sot arqueològic hi trobem vida artística aferrada als

horror de la dictadura. A escala tan humana com són algunes de les pertinences de les persones (més de 2.000) que van ser afusellades a Paterna, un material extremament sensible que integra la intervenció *Objetos (des)aparecidos* de l’artista Maria Amparo Gomar. La corbata, encara tacada

de sang, de José Alba, un xòfer de la Campsa de València a qui els vencedors de la guerra no van perdonar que encobris un company. El seu cunyat va rescatar-la de la fossa i actualment la custodia la seva neta María José. O les cordetes amb què van lligar de mans Salvador Tortajada, afiliat a la CNT. Els

seus familiars també les han preservat. “Qui els ha ajudat a gestionar aquest dol?”, es pregunta amb ràbia Ancarola.

La resposta, desoladora, la proporciona Marcelo Expósito en la seva sèrie de treballs sobre la Constitució en què assenyala “la fal·làcia de la Transició”, anota Ancarola. I Alán

Carrasco, en una investigació que va fer dels presos polítics (400.000) que van ser usats com a mà d'obra esclava. L'artista va enviar una carta als gerents o als presidents de les empreses que se'n van lucrar i que encara avui operen, algunes de les quals, "les grans fortunes de l'Íbex 35." Cap va facilitar-li cap

tipus d'informació.

El silenci com a pèrfida estratègia per no haver d'assumir cap responsabilitat amb el passat. Per fer creure que no va existir. Els artistes compromesos amb la memòria s'hi rebel·len. Francesc Torres, amb un altre projecte colpidor, *Amnèsia-Memòria* (1991), una galeria de retrats de gran format de tretze maquis. Lola Lasurt reencarnant, que és més que recreant, la coreografia que la ballarina nord-americana Martha Graham va concebre el 1937 per sentir-se travessada pels dolors dels soldats de la Guerra Civil. Dos anys abans, Graham havia refusat la invitació dels nazis a ballar per ells.

Per primer cop s'ha inserit una intervenció d'art actual en les restes del jaciment del 1714

La llunyania física però la gran proximitat emocional dels artistes guineans també té lloc a l'exposició, i no és gens forastera d'aquest exèrcit de propostes dissidents que també signen Domènec, Dora García, Carles Guerra, Antoni Hervás, Concha Jerez, Marco Noris, Ana Teresa Ortega, María Ruído, Joan Anton Serra i Jaume Serra. Les comissàries confessen que els ha costat trobar-los, però que no es podien permetre la seva absència. I quina sort, que s'hi hagin pogut incorporar. D'una banda, Filiberto Obama Nsué, conegut com a Fili ("libertat" en la llengua de l'ètnia fang), amb alguns dels seus *Cuadros revolucionarios*, impregnats d'escenes de les humiliacions dels espanyols al poble guineà. De l'altra, Ndong Obama, que va crear les màscares d'unes danses populars en què es mofaven dels colonitzadors. Riure sempre és una manera de desarmar el poder, que ens vol resignats i abatuts. ■

Les columnes del Palacio de Cristal de Madrid reproduïdes en guix i disseminades per les ruïnes d'El Born en la instal·lació de Pep Agut Meridiano de Madrid: sueño y mentirà de Franco, 2021. Foto: Pilar Parcerisas

ARTS VISUALS

Els artistes escodrinyen les restes del franquisme a El Born

24 nov. 2022 [Pilar Parcerisas](#)

Hi hauria moltes maneres d'abordar una crítica al franquisme des de l'art contemporani. De fet, els artistes dels anys 60 i 70 se'n van fer un tip de rebre censures per les seves obres i és en aquestes dècades on va començar la consciència antidictadura d'una manera explícita i reconeixible en les obres. Només cal mirar enrere per recordar obres del Grup de Treball sobre els 113 empresonats o Inventemos también nosotros d'Eulàlia

Grau sobre el cas Vilà Reyes, obra censurada al catàleg d'Idees i Actituds. En torn de l'art conceptual a Catalunya l'any 1992.

Un altre fi. La resta. Art i antifranquisme

Comissàries: Nora Ancarola i Amanda Cuesta

El Born. Barcelona

Fins al 16 d'abril de 2023

En les darreres dècades, s'han desenvolupat polítiques de memòria, de reparació, de retrobament amb els cossos dels assassinats pel franquisme a les fosses comunes, i també ha augmentat la consciència sobre la dissidència de gènere, la resistència d'homes i dones, el maltracte als infants, les víctimes en general del franquisme i la seva pervivència sota la catifa d'una democràcia no prou consolidada. No és estrany, doncs, que aquests dies un empresoner i torturat a la comissaria de Via Laietana, com Carles Vallejo, que lidera l'Associació Catalana d'Ex-presos del franquisme, hagi posat una querrela als policies que el torturaren en aquest indret on es reclama que sigui un lloc de memòria democràtica i deixi de ser un espai policial.

Amnèsia – Memòria de Francesc Torres a l'exposició 'Un altre fi. LA RESTA'. © El Born CCM – Pep Herrero

Art i “postfranquisme”

L'exposició *Un altre fi. La resta. Art i antifranquisme* als espais d'El Born és un intent de fer aflorar propostes a l'era del “postfranquisme”, un encàrrec de la nova directora d'aquest espai, Marta Marín-Dòmine a Nora Ancarola i Amanda Cuesta, comissàries d'aquesta exposició que aplega dinou artistes contemporanis i posa l'accent en quatre aspectes temàtics desenvolupats en els últims vint anys, com la resistència de la dona en l'àmbit *Rebels de cor*, les víctimes torturades, afusellades, desaparegudes o esclavitzades, en l'apartat *El menyspreu dels cossos*, que també inclou la resistència maqui, l'exili interior o exterior com a conseqüència de la persecució ideològica a l'espai *El fora interior*, que agrupa treballs sobre aquesta temàtica, i un darrer conjunt temàtic que porta per títol *Transmissió i continuïtat*, on des d'una cronologia més propera s'aborden aspectes de memòria, presons, censura, descolonització o lectura crítica de la Constitució espanyola, un fet no abordable als anys 70 perquè senzillament no existia i era l'esperança blanca, avui desmitificada.

És una exposició de risc que no tanca cap tesi, sinó que més aviat l'obre, sobre la pervivència de la injustícia, mitjançant unes obres que la denuncien, obres que són relats individuals, fins allà on arriba l'artista com a narrador d'històries no explicades. La frase de Joan Brossa “Havies d'haver fet un altre fi”, del poema *Final*, que canta Miquel Poveda al seu disc *Desglaç*, ha inspirat una part del títol de l'exposició. La resta és potser el que queda als marges del franquisme i que ha estat amagat, soterrat i que es va fent visible a poc a poc, amb preguntes que sorgeixen en els nous temps. La neteja que encara cal fer d'aquestes restes és descomunal.

També és obvi que calia ancorar-se als anys 70 per no fer créixer un arbre sense arrel. Aquí, els noms de Francesc Torres i Concha Jérez, dos clàssics de l'antifranquisme, el primer amb l'espectacular *Amnèsia/Memòria*, dedicada a 13 maquis i Jérez amb una obra que parteix d'una performance a l'antic centre penitenciari de Carabanchel durant quatre setmanes iniciades el 6 de desembre per la festa de la Constitució. Es tracta d'una reflexió sobre els conceptes de llibertat i seguretat, una peça en diàleg amb veus de persones represaliades

durant el franquisme titulada *Memoria oral*. Obres totes dues datades als anys 90, però amb poètiques evolucionades dels 70 donen un tret de sortida a la transversalitat generacional de l'exposició.

Textos autocensurados 1 y 2 de Concha Jerez a l'exposició 'Un altre fi. LA RESTA'. © El Born CCM – Pep Herrero

L'artista Concha Jerez explicant la seva instal·lació La fosca del mirall, 1997. Foto: Pilar Parcerisas

El pensament llibertari, la resistència, la dissidència del col·lectiu de dones, la supervisió de la misogínia en testimonis documentals, de la psiquiatria revolucionària amb una proposta sobre l'àlbum familiar de Tosquelles que en fa Carles Guerra, reuneix propostes de Dora García, sobre la figura de l'escriptora feminista Aleksandra Kol·lontal i la seva novel·la Vasilisa Malygina publicada per La Sal el 1978, d'Antoni Hervás, sobre la Barcelona canalla i underground que denuncia la misogínia i l'homofòbia, o de Lola Lasurt, amb la relació dansa i Guerra Civil, recreant la coreografia *Deep Song* (1937) de Marta Graham, influïda pel Poema del Cante Jondo de García Lorca.

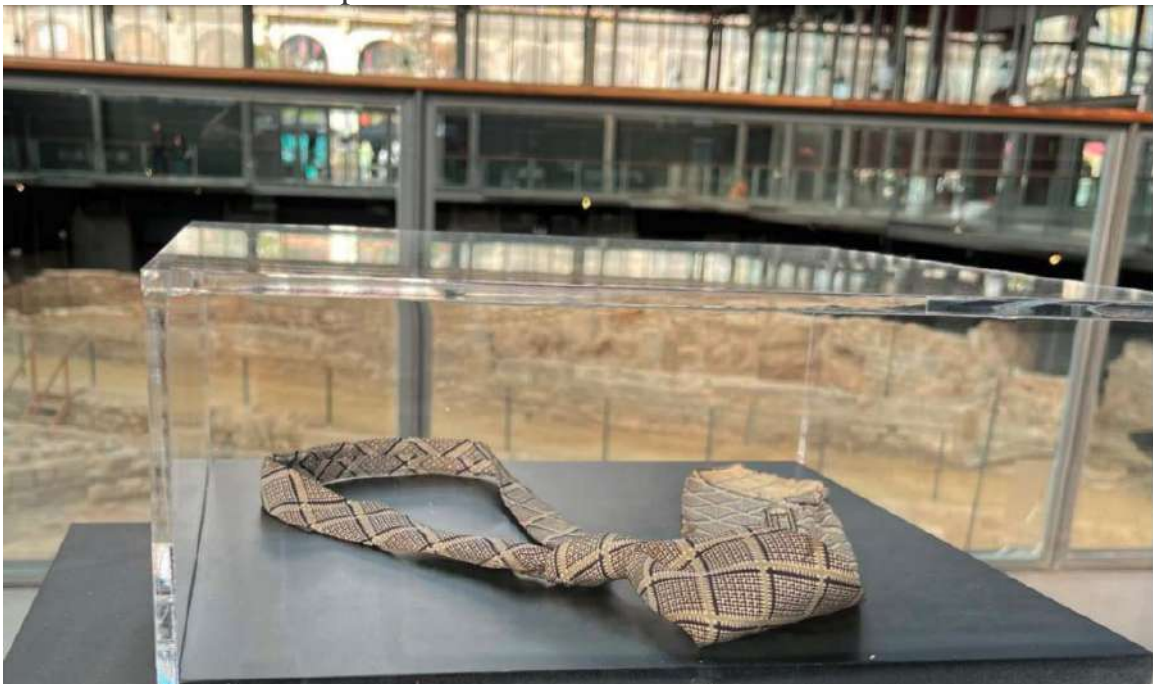

Instal·lació d'Antoni Hervás, *La loba Agon i Copacabana I,II*, 2016. Foto: Pilar Parcerisas

Els reliquiariis dels assassinats com a obra d'art

El recompte d'afusellats pel franquisme encara no està clar. El cens s'engruixeix per moments i el registre de víctimes del franquisme s'estén fins gairebé tocar el 1960. Aquí l'exposició baixa al testimoni i a la memòria personal, a les famílies afectades directament per un familiar assassinat sense

possibilitat de defensa, per motius tan nimis com haver encobert un company, per exemple. La por de les famílies, el silenci que ajuda a la supervivència durant els anys de la dictadura, quedar marcat per un fet sota el que s'ajeu la innocència, és un doble tortura, la del record i memòria d'un afusellament sense perdó i la tortura de seguir vivint amb aquell record que els altres veuen com una lacra. Els records, els reliquiariis dels morts: una corbata tacada de sang, unes cordetes, una carta de comiat, un botó i un llapis són els *Objectes (Des) apareguts*, amb que Maria Amparo Gomar Vidal ha treballat la seva instal·lació amb la complicitat de les famílies de Paterna.

La corbata tacada de sang que duia José Alba el dia que el van assassinar. La corbata tacada de sang que duia José Alba el dia que el van assassinar. *Objetos (Des)aparecidos* de Maria Amparo Gomar Vidal a l'exposició 'Un altre fi. LA RESTA'. © El Born CCM.

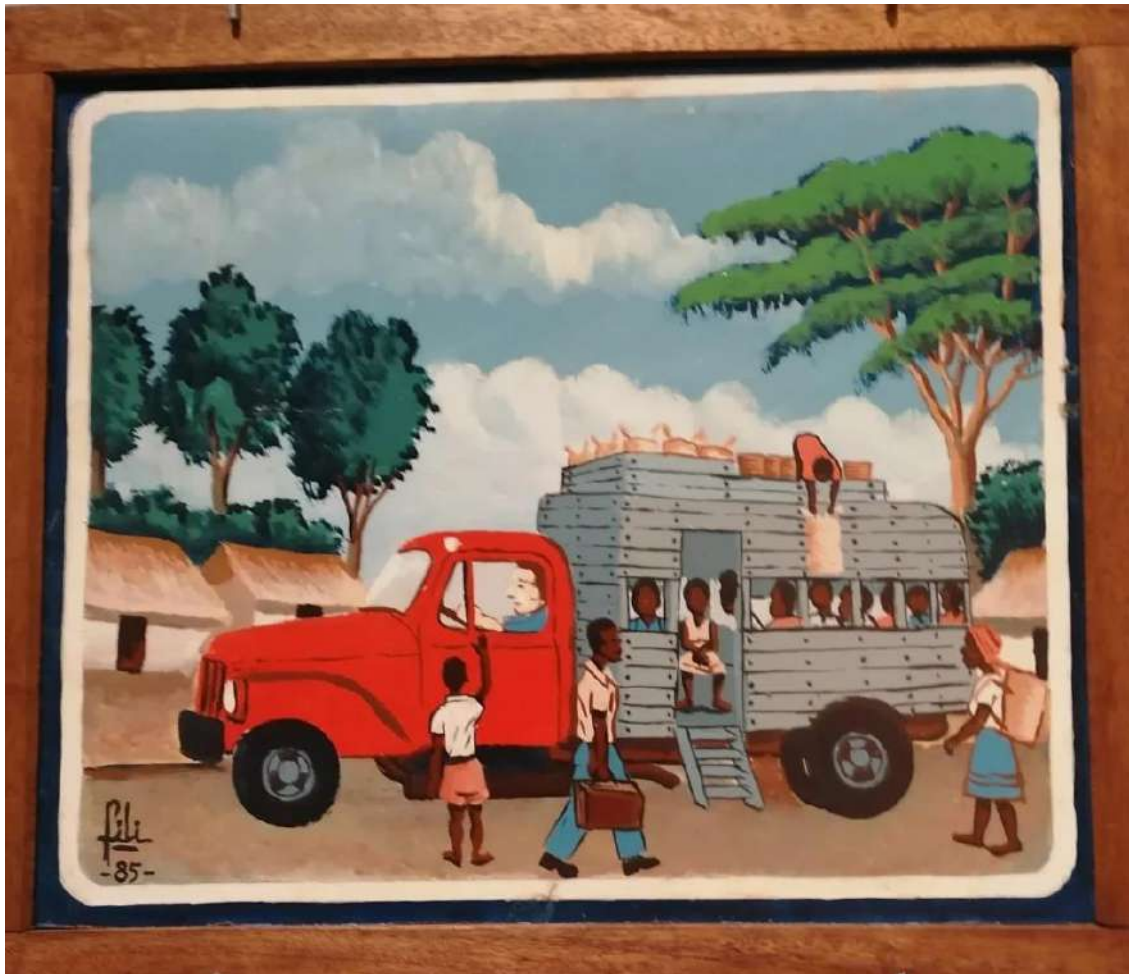
Exilis i fronteres

La frontera i els maquis són també els temes que aborden Marco Noris i Jaume Serra Torelló i Joan Anton Serra Ollé. El primer fa del caminar com a pràctica artística un recorregut de 300 km., 25 dies, 198 mugues i pinta 212 postals a l'oli o dibuixades el 2017, que acompanya amb topònims de frontera vinculats a l'exili i la resistència. Els Serra fan un recorregut pels territoris de l'Agrupación Guerrillera de Levante y Aragón, un itinerari fotogràfic de la Guerra Civil, que confronta passat i la "resta" que en queda.

Plafó de l'artista Domènec de l'obra L'estadi, el pavelló i el palau de Domènec i l'arquitectura espanyola 1939-1975, 2018. Foto: Pilar Parcerisas

L'exili que s'aborda a l'àmbit *El fora interior* té més a veure amb el sistema que la dictadura va instaurar d'obediència al règim dictatorial, d'autocensura i silenci de les classes treballadores, pròpies d'un exili interior. El treball va ser un espai per redimir les penes, com demostra Alán Carrasco amb l'ús de presos polítics com a mà d'obra esclava que ha enriquit les grans fortunes de l'Íbex 35 i a qui s'ha dirigit, sense obtenir resposta. L'obra de Domènec també aborda la reclusió i l'ús de 15000 immigrants al Palau Nacional de Montjuïc procedents d'altres llocs de l'estat com a mà d'obra en la reconstrucció del país. Maria Ruido s'encara a la memòria familiar marcada per l'emigració a Alemanya, a la política migratòria dels anys 60 i 70 de l'estat espanyol i a la dissolució del concepte tradicional de classe treballadora en el seu vídeo *La memòria interior* (2002). Anna Teresa Ortega s'interessa per l'exili del saber científic que va significar la dictadura, la pèrdua de talent i les condemnes i afusellaments d'investigadors.

Per tancar aquesta tomba oberta del franquisme que és aquesta exposició, hi ha un darrer àmbit que resta una porta vers el futur i que obre moles qüestions. Una d'elles és el procés descolonitzador del franquisme que, de fet, als anys 70 ja va despertar obres de referència, com les del Tint-2 a Banyoles. La perspectiva d'ara ha estat incloure la presència de Guinea Equatorial i el Sàhara Occidental amb les pintures d'escenes colonials del sahrauí Filiberto Obama Nsué i la màscara de quatre cares, de Ndong Obama amb què l'ètnia fang de l'antiga Guinea espanyola es mofava dels colonitzadors amb les seves danses.

L'imperi descolonitzat i lectures crítiques de la Constitució

Pep Agut ha transportat a les restes arqueològiques d' El Born, algunes restes de la seva instal·lació al Palacio de Cristal de Madrid, per encàrrec del Museo Reina Sofía. El Palacio va ser construït per difondre la

bondat del colonialisme espanyol a Filipines. Així, les columnes reproduïdes en guix d'aquest palau madrileny reposen al terra de la memòria d'El Born, entre les ruïnes. L'esperit imperialista i colonitzador espanyol reviu sobre les ruïnes de la Barcelona del 1714, un escampall de pedres vençudes. Agut manté viu el record del deliri de grandesa de l'estat espanyol que denunciaren Goya i Picasso i és així que anomena "Franquitos" als tubercles "col i nap" emmotllats que envolten les columnes de guix o que s'escampen per punts diversos d'aquesta ruïna, una picada d'ullet als gravats de *Sueño y mentira de Franco* de Picasso (1937).

Meridiano de Madrid: sueño y mentira de Franco de Pep Agut a l'exposició 'Un altre fi. LA RESTA'. © El Born CCM – Pep Herrero

Marcelo Expósito reconfigura diversos relats sobre la Constitució Espanyola, mitjançant el mètode del *cut-up* aportant altres visions crítiques i projeccions distòpiques contemporànies. Si bé tres de les obres són lectures del 2022, l'obra *Los cuadernos de guerra o ligeramente descontextualizados* (1994-2021) és anterior i es tracta d'una obra de foto-escriptura que posa en escena les fotos de Robert Capa del Congrés Internacional d'Escriptors per a la Defensa de la Cultura celebrat a València el 1937, amb unes imatges de Franco, com un avi que ensenya a fer fotos a les seves netes, en un moment històric que calia donar una imatge amable del règim dictatorial.

Guillem Viladot. Publicació amb la selecció d'obres del llibre *Cantates, fugues i colls de la baralla*, editada amb motiu de l'exposició 'Un altre fi. LA RESTA'. © El Born CCM

La repressió del llenguatge també és present en la recuperació de les cantates de Guillem Viladot, en l'any del seu centenari. L'exposició reproduceix en un diari que hom pot endur-se'n una selecció dels poemes visuals dels anys 60 i 70 que s'han aplegat a la publicació recent de *Cantates, fugues i colls de al baralla*.

L'exposició planteja la necessitat d'anar encara més enllà, sobretot abordar la Transició democràtica, en la que va aflorant el franquisme soterrat, però on és més difícil besllumar amb contundència els errors de la Transició, un aspecte en el que caldrà aprofundir, perquè l'antiTransició també mereixeria algun tipus d'anàlisi des de l'art.

27 Novembre, 2022

Múltiples mirades a la repressió física i mental de la dictadura. PEP HERRERO

Escletxes de llum i memòria contra el franquisme

El Born Centre de Cultura i Memòria revisa la petjada negra del franquisme, que, sense reparació, encara causa dolor a casa de tots

PER MAR PADILLA

El franquisme és, encara, un fantasma esglaiador, una petjada negra present en molts racons. A *Un altre fi*. LA RESTA. Art i antifranquisme, la nova exposició del Born Centre de Cultura i Memòria (Born CCM), diuen autors i autores contemporànies plantegen, en diferents formats i llenguatges —pintura, fotografia, videoart, instal·lació, relat oral—, múltiples mirades al voltant de la repressió física i mental de la dictadura. Una repressió omnipresent que, segons la tesi de Nora Ancarola i Amanda Cuesta, comissàries de la mostra, va acaparar les realitats i els imaginaris biopolítics de milions de persones, tancades a la gran garjola de Franco.

Fugint de les grans paraules i la monumentalitat, *Un altre fi* és un relat de resistències col·lectives, un teixit de memòries que demana estar atent i tenir temps per davant. I ofereix molt: per començar, un passeig inèdit per tots els indrets visitables del Born, un itinerari on et vas "trobant" amb propostes d'autores com Concha Jerez, que omple les emblemàtiques columnes metàl·liques de l'antic mercat d'una escriptura incomprensible per transmetre la idea d'autocensura. O detalls quotidians —una corbata, un cordill, una carta—, transformats en objectes d'amor, rescatats per familiars d'afusellats en fosses comunes, objectes ubicats a les passarel·les del centre en l'obra de Maria Amparo Gomar Vidal. O peces de reproducció d'escaiola disseminades pel jaciment ar-

queològic —en un diàleg mut de memòries—, imitant detalls d'un antic palau de passat colonialista, en proposta de Pep Agut.

● Rebel·lia silenciada

L'exposició, que és gratuïta i es pot visitar fins al 16 d'abril, "vol donar a conèixer la rebel·lia silenciada durant el franquisme i, també, la memòria col·lectiva i la seva transmissió intergeneracional", explica Nora Ancarola. Artista ella mateixa, Ancarola subratlla que el motor de l'exposició és "donar pinzellades d'escletxes i marges de resistència i denúncia" que van existir sota el franquisme, una capacitat específica, aquesta de les escletxes, en què també "es desenvolupa molt bé l'art contemporani". Més enllà de l'espai obert, el centre també obre les seves sales per acollir propostes com la de Francesc Torres i els seus immensos retrats de maquis, o les minipintures de Marco Noris sobre diferents racons i rutes del Pirineu utilitzades per amagar-se, fugir o entrar a la gran garjola franquista. O els vídeos de Maria Ruido donant pistes sobre un misteri comú i, com tants d'altres, invisible: el passat migrant i treballador fora de les fronteres de milers de famílies.

● Un rastre present

Les "pinzellades" d'*Un altre fi* van més enllà del temps d'abans. És un rastre que arriba fins ara mateix. Per exemple, l'obra de Marcelo Expósito planteja l'enigma de la Constitució de 1978 —un petit llibret d'unes poques pàgines—, que va ser un nou espai legal "pensat per ser temporal, però que encara perviu", diu Ancarola.

"Ara s'està començant a trencar el relat hegemònic sobre què s'anomena Transició, que considero més adient anomenar postfranquisme, i encara hi ha molt per parlar i investigar", reflexiona Amanda Cuesta. Un dels criteris a l'hora d'escollir obres i artistes va ser precisament seleccionar els que tocaven temes que "encara són problemàtics", com ara "la incapacitat d'abordar el passat colonial, o la pervivència evident de la repressió de les dones o dels col·lectius LGTBI", explica Cuesta.

Daquí la idea de les dues comissàries de parlar de LA RESTA del títol de l'exposició: el que no és pronunciat però està present en petites escletxes i t'acaba interpel·lant. Un tros d'història quotidiana de moltes famílies, una història, la del franquisme, no tan llunyana i que encara perviu a casa de tots. "No ens enganyem. Encara hi ha ferida, hi ha dolor. I així serà fins que es repari", conclou Cuesta.

EDITORIAL

Un altre cop toca estrènyer-se el cinturó

D'aquí a unes setmanes, celebrarem Nadal, i els infants, il·lusionats, desitjaran que tornin el Pare Noel, el Tió i els Reis. Aquest 2023, però, Ses Majestats potser hauran d'arribar de l'Orient amb mitjans més austers que els habituals. En plena crisi econòmica, conseqüència de la pandèmia i dels efectes de la guerra a Ucraïna, fins i tot ells s'hauran d'estrènyer el cinturó i deixar enrere els helicòpters i els vaixells privats.

Aquests darrer any la situació de precarietat de les persones ha empitjorat, a causa d'una situació inflacionista. Un augment inèdit des del 1985. Segons dades de la consultora KPMG, la despesa relacionada amb l'habitatge és la que més ha crescut (21,5 per cent); seguida del transport (14 per cent) i l'alimentació (10,3 per cent).

En aquest context, les famílies es veuen en l'obligació de renunciar a despeses menys essencials i canviar d'hàbits o bé recórrer als estalvis o endeutar-se si no volen caure en la pobresa. Actualment, a Catalunya, dos milions de persones ja viuen en situació de precarietat, i 690.000 en pobresa extrema, però tan sols 173.000 reben la renda garantida de ciutadania (RGC) i 86.000, l'ingrés mínim vital (IMV); situació que les entitats socials denuncien.

L'any 1980, també en el marc d'una crisi econòmica, el filòsof José Luis L. Aranguren, publicava a la *Revista de Occidente* un article titulat *Ètica en temps de penúria*, en el qual reclamava una presa de consciència sobre la gravetat de la pobresa i una nova moral respecte de l'esperit consumista. I es preguntava: Es pot considerar, al nostre primer món, la penúria, la pobresa, el viure avui amb austeritat, un valor des d'on donar sentit a la vida?

Des de la crisi econòmica del 1980, n'hem viscut moltes més. La recessió del 2008 pràcticament s'ha enllaçat amb la crisi actual. No hem tingut ni temps per sortir a la superfície a agafar aire. Per això, i recuperant l'herència d'Aranguren, ens preguntem: Per què no som capaços de viure amb menys? Ens hem malacostumat a la bonança? Podem identificar riquesa amb benestar? En quins paràmetres s'hauria de centrar una ètica en temps de penúria? En època de crisi, la justícia social demana valors socials nous? Diferents experts ens ajudaran a mirar d'una altra manera aquests temps de penúria.

**MARIA COLL
I JOAN SALICRÚ**

Codirectors de *Valors*

LA PROPOSTA

“Havies d’haver fet una altra fi; et mereixies, hipòcrita, un mur a un altre clos”

Joan Brossa

Poeta

El Born Centre de Cultura i Memòria obre al públic l'exposició *Un altre fi. LA RESTA. Art i antifranquisme*, que reuneix obres de dinou creadors contemporanis de diverses generacions que converteixen en matèria artística la memòria dels silenciats pel règim franquista.

ART

L'art torna a lluitar contra el franquisme

'Un altre fi. La resta', l'exposició d'El Born CCM per reflexionar sobre el passat i el present

Marta Pesarin

Barcelona. Dilluns, 23 de gener de 2023. 09:57

Temps de lectura: 3 minuts

El Born Centre Cultural i Memòria acull aquests dies l'exposició [Un altre fi. La resta](#), col·lecció que revisa els anys de la dictadura franquista a partir de l'obra de dinou artistes contemporanis. La mostra es divideix en quatre blocs temàtics: **Rebels del cor** parla de la repressió que van patir les dones i les persones dissidents de gènere. **El menyspreu dels cossos** fa referència a les víctimes del franquisme. **El fora interior** reflexiona entorn de l'exili exterior i de l'interior (l'autocensura). Finalment, **Transmissió i continuïtat** ens convida a una revisió del passat. Una sala contigua ens recomana una selecció de llibres per enriquir les nostres perspectives sobre el tema. És un tancament massa ideal. Sóc la primera persona que busca el refugi en els llibres i, allà on vaig, en carrego un per si trobo algun moment per llegir-lo. Ara bé, recordo quan estudiava la carrera i segurament la bibliografia recomanada de les assignatures la consultaven detingudament un 10% dels alumnes i la llegien un 3% del total. Com diuen els castellans: *no tengo pruebas, pero tampoco dudas*.

Un tic per a les tres missions

Però, fem-ho bé i comencem pel principi. A l'entrada del centre hi ha un llibret que proposa un itinerari recomanat. Segurament és el que fa tothom, ja que és el que té més sentit perquè es tracta de seguir els passadissos que envolten el jaciment. A més, aquest recorregut està marcat per l'obra de **Concha Jerez** (Las Palmas de Gran Canaria, 1941). Presenta tres obres, les quals es poden concebre en conjunt i, des del meu punt de vista, crec que són les que millor resolen l'essència de l'exposició. **Totes tres parlen de la repressió franquista patida entre el 1939 i el 1979 i les seves conseqüències: l'autocensura i la destrucció de les ciutats**, la qual cosa va acord amb els jaciments del centre. Tenint en compte que l'objectiu de la mostra és donar a conèixer la rebel·lia silenciada durant el franquisme, mostrar l'art com a eina de resistència i denúncia i revisar la memòria col·lectiva, podem creure que **Concha Jerez ha marcat amb un *tic* les tres missions**.

“Un cop ens endinsem a les sales d'exposició, el discurs es perd una mica”

Un cop ens endinsem a les sales d'exposició, el discurs es perd una mica. El primer bloc temàtic ocupa una sola sala, per tant, les obres encara tenen cert espai per respirar, mentre que els tres restants estan atapeïts en la darrera sala de la visita. **La majoria de les obres exposades busquen despertar la reflexió en l'espectador**. Per aquest fet, s'agraeix que l'espectador faci la visita amb temps i amb predisposició d'obrir la seva ment. De la mateixa manera que **s'agrairia més espai entre obra i obra, per tal de no caure en la saturació**.

L'exposició ***Un altre fi. La resta*** revisa els anys de la dictadura franquista a partir de l'obra de dinou artistes contemporanis

Parlar del franquisme per parlar de l'avui

Si més no, surts del centre amb noves preguntes rondant pel cap. Si ens aturem a pensar en els quatre temes que tracta l'exposició, ens adonem que són d'una vertiginosa actualitat. Encara avui les dones i les persones dissidents de gènere estan lluitant per una igualtat. Encara avui hi ha un alt exili del saber i de la ciència per la precarietat que ens atrapa. Encara avui hi ha molta censura i protestes per tenir llibertat d'expressió. **La mostra parla de l'època del franquisme (1939 - 1975), però en segons quins aspectes podria parlar de l'avui**, potser en una escala menor, però és igual de preocupant.

“Si ens aturem a pensar en els quatre temes que tracta l'exposició, ens adonem que són d'una vertiginosa actualitat”

Així doncs, és una exposició que demostra la importància de revisar la memòria i ensenyar que és una tasca per a tothom. Com bé diu **Marcelo Expósito** (Puertollano, 1966), artista present en aquesta mostra, **la memòria és un bé comú com ho és l'aigua**; no és de ningú en particular i pertany al conjunt d'una societat. I cal tenir en compte que la memòria, tal com ens transmet **Concha Jerez** amb la seva obra, no només ocupa l'espai físic de l'objecte, sinó que ho amara tot i que sempre es troba en constant creixement.

L'exposició es pot visitar **gratuïtament** al [Born Centre de Cultura i Memòria](#) fins al 16 d'abril. Ha estat comissariada per **Nora Ancarola** i **Amanda Cuesta**.

19 Febrero, 2023

Fa molts segles, el terreny del mercat, que ja existia a cel obert, era una plaça on se celebraven tornejos medievals. CARLES RIBAS

El Born: del memorial sagrat a la reflexió crítica

Un espai destinat a explicar el passat, una entitat en disputa, transitada i tornejada per les tensions de la memòria col·lectiva, torna a repensar-se

PER MAR PADILLA

Avegades els noms es revelen exactes. Etimològicament, *born* significa justa o torneig. Fa molts segles, el terreny del mercat —que ja existia a cel obert— era una plaça on se celebraven tornejos medievals. Vist des d'aquesta banda del temps, potser aquell vell esperit no ha canviat tant.

El Born Centre de Cultura i Memòria (BCCM) és una institució que jeu sobre un signe d'interrogació, un que pregunta quines poden ser les maneres de retornar la nostra història al present. És un lloc destinat a explicar el passat, una entitat en disputa, transitada i tornejada per les tensions de la memòria col·lectiva: la que va des d'una interpretació del passat estàtica, amb la data de la derrota contra les tropes de Felip V el 1714 fixada a foc, fins a una lectura oberta que vol invocar diferents passats.

Com la memòria o el passat mateix, el Born és, en realitat, un ens plural. És un espai de 8.000 metres quadrats que acumula segles d'experiència humana, un terreny que acull capes successives d'història miraculosament protegides de la destrucció del temps gràcies a la construcció de la base de l'equipament del mercat al segle XIX.

Però el BCCM és, sobretot, un grandió trenca-closques. Acull un jaciment arqueològic de principis del segle III dC, les restes de la brutal destrucció de bona part del barri de la Ribera per la Guerra de Successió, l'espectacular arquitectura de ferro que va cobrir les parades del mercat en temps de la revolució industrial, la memòria de ser el gran eix distribuïdor de fruita i verdura de la ciutat —fins que va arribar Mercabarna a la Zona Franca el 1971— i, des del tardofranquisme i fins al 2001, el record d'haver estat un important indret de reivindicació po-

Passa a la pàgina 2

Ve de la pàgina 1

lítica, social i cultural a la part vella de la ciutat.

Davant les grandiloqüències històriques envers el Born, aquell moment d'agitació veïnal no és poca cosa. De fet, gràcies a l'activisme cívic el mercat no va ser enderrocat, i fins i tot l'estructura arquitectònica de Josep Fontseré va ser restaurada. D'aquesta manera, sota els ferros vells i després renovats es van viure mitings, festes, trobades, exposicions, fires de discos i de moda. Un lloc obert a tot i a tothom, on a finals de la dècada dels setanta es va representar un *Tenorio* dirigit per Mario Gas, amb Assumpta Serna i Silvia Munt com a protagonistes. Un gran espai on van cantar Joan Manuel Serrat, Lluís Llach o Nina Simone.

On es va celebrar l'exposició *Catalunya, fàbrica d'Espanya*, on Jordi Tardà organitzava la Fira del Disc del Colleccionista.

El seu destí, recordem-ho, era reconvertir-se en biblioteca provincial fins que les obres van fer aparèixer les restes arqueològiques de l'antic barri del Born dels segles XVII i XVIII. Llavors diferents forces de la ciutat —polítics, mitjans de comunicació (aquí EL PAÍS hi va jugar un paper destacat), gent de la cultura, del món de l'arquitectura i l'arqueologia, veïnat— van tenir un formidable debat sobre què s'havia de fer amb aquella troballa extraordinària. Finalment, es va decidir transformar l'antic mercat en recinte arqueològic i crear un centre cultural.

“Zona zero” dels catalans

Un catàleg d'una exposició del centre de fa uns anys deia que “cada moment té el seu relat històric i cada règim impregna l'espai urbà de monuments i símbols que representen la seva versió de la història”. Llegit ara, això també sembla revelar-se exacte. El 2013 el nou Born va renèixer condicionat per l'alineació nacionalista a banda i banda de la plaça de Sant Jaume, amb Xavier Trias i Artur Mas com a alcalde de Barcelona i president de la Generalitat, respectivament. I això va marcar els primers passos del centre.

L'espai, batejat amb el nom de Born Centre Cultural (BCC), va obrir les portes al públic l'Onze de Setembre d'aquell any amb l'exposició *Fins aconseguir-ho! El setge de 1714*, comisariada per Xavier Hernández i Quim Torra —nomenat responsable del centre el setembre del 2012—, en el marc de la commemoració dels 300 anys de la derrota del 1714. A l'acte d'inauguració, Torra va subratllar que el Born era la “zona zero” dels catalans i que, per tant, això havia de marcar i impregnar la institució “de manera profunda”.

“Jo arribo en el moment que el Born ja ha estat salvat, i es tira endavant la proposta de convertir-lo en un centre cultural que es concentri en l'explicació del 1714: les conseqüències polítiques i socials per a la ciutat i la nació, i també la pèrdua de la llibertat. És a dir, la fi de l'estat català”, explica Quim Torra, exresponsable del Born i president del govern català del 2018 al 2020.

Durant el seu mandat al davant d'aquesta institució, l'espai va funcionar com un centre d'interpretació sobre el setge de les tropes de Felip V fins a la capitulació l'11 de setembre de 1714. Però el 2015, amb la victòria dels Comuns d'Ada Colau, amb Xavier Domènech com a comissionat d'Estudis Estratègics i Programes de Memòria del consistori primer, i amb l'història-

El 2013, el Born va renèixer condicionat per l'alineació nacionalista a banda i banda de la plaça de Sant Jaume. El 2015 es va rebatejar com a Born Centre de Cultura i Memòria i el seu enfocament va canviar. CARLES RIBAS

dor Ricard Vinyes com a comissionat de Memòria municipal després, tot va canviar.

L'espai es va rebatejar amb el nom de Born Centre de Cultura i Memòria (BCCM) i va modificar substancialment el seu enfocament. La idea era anar “més enllà de la recerca dels fets de la Guerra de Successió i afegir una nova línia de programació sobre la memòria política i social del passat des d'una mirada contemporània”, segons explicava un document de la nova proposta cultural. Ara l'objectiu fonamental era “fomentar el coneixement sobre la pluralitat memorial i les seves representacions”.

El canvi d'enfocament no va agrair gens a les files nacionalistes i independentistes. A l'altra banda del telèfon, Torra “lament moltíssim que aquests últims anys no s'hagi parlat gairebé més del 1714, i que s'hagi agafat una altra línia. El 1714 és la mare de totes les repressions, és quan passem a ser quatre províncies i deixem de ser país”, diu. L'expresident reconeix, però, que les iniciatives que està portant a terme el centre per posar llum a la repressió franquista li semblen “molt interessants”.

Dessacralització

Per Ricard Vinyes, artífex del canvi en la línia memorialística del centre, el cop de timó es dona perquè “era important dessacralitzar el Born”, de manera que passés a ser una institució cultural, social i cívica “normal, com totes les de la resta de la ciutat”.

Per Vinyes, catedràtic d'Història Contemporània de la Universitat de Barcelona, la reflexió darrere d'aquell moviment és que l'exercici memorialístic és un dilema, però mai ha de ser una obligació. "La memòria no és un deure, sinó un dret civil. Per això les administracions públiques tenen el deure de fer una política pública destinada a garantir l'exercici d'aquest dret, però no imposar-lo". És a dir, no es pot exigir a la ciutadania "el deure de mirar un lloc com el Born com un espai sagrat", explica.

L'historiador barceloní creu que en els seus primers temps el nou Born "va patir totes les derives del procés, la qual cosa transcendia tot l'interès cultural que pogués tenir el centre". Vinyes recorda que es vivia una tensió gran i que, amb el canvi de mandat, els nous equips municipals van haver de fer un important esforç "de descàrrega política i ideològica".

En aquesta nova etapa es va convocar un concurs de direcció —que va guanyar el 2017 l'antropòloga i museòloga Montserrat Iniesta— i es va començar a donar un nou perfil al centre, més lligat a la reflexió del fenomen de la memòria col·lectiva, a la relació amb el veïnat del barri, amb la resta de la ciutat i, també, amb certa voluntat d'irradiació internacional.

La feina no va ser fàcil, això queda clar. "És un espai complicat, però això, més que un problema, és un repte", reconeix Vinyes, per a qui la identitat del centre com a principal pol de la memòria i la història de Barcelona i Catalunya està encara en construcció. "Les

memòries no s'han de sumar, sinó que han de dialogar, han d'estar presents", diu. Més enllà de batalles patrimonials i monumentals, per a ell l'interès del debat de la memòria consisteix a posar llum als processos de construcció, investigar "com es traspassen aquestes memòries".

Menys monuments, més fragilitats

Marta Marín-Dòmine, nova directora del centre des de finals d'estiu del 2021, és fidel a aquesta línia d'obertura i de mirada múltiple. Aquesta escriptora i investigadora, que va dirigir el Center for Memory and Testimony Studies a la Wilfrid Laurier University de Waterloo (Canadà), valora aquesta pluralitat física i simbòlica del centre. "La recepció del públic que arriba al Born té moltes perspectives: per a alguns és un memorial, per a d'altres és un lloc d'informació històrica o científica, i altres el visiten més com un espai de recerca sobre la vida quotidiana de la ciutat", explica.

Per Marín-Dòmine, és important obrir espais de memòria menys institucionals, amb una aproximació menys canònica. "Un jaciment no pot detallar tota la història de la ciutat. Això són missatges polítics, i la visió de Catalunya no es pot cenyir a un any o una derrota", diu. En conversa al seu despatx, explica que hi ha gent que es pensa que al centre encara "fan 1714", i que reben positivament que ara l'espai vagi més enllà. "Crec que el públic agraeix un lloc on debatre i reflexionar sobre memòries i accions culturals diverses. Recordem que aquest és un indret que també va formar part del paisatge de la vida de molta gent", reflexiona.

Especialista en temes d'exili, memòria, herències i oblit, la directora dona molta importància a la visió realista del món, a no deixar-nos enganjar per imaginaris que no van existir: "No m'agrada les mitificacions. La memòria a vegades genera nostàlgia, i això fa por, perquè la nostàlgia mitifica massa", diu.

L'exposició *Altres*. *LA RESTA*. Art i antifranquisme, comissariada per Amanda Cuesta i Nora Ancarola, i que es pot visitar fins al 16 d'abril, és una declaració de principis d'aquesta nova etapa del centre amb Marín-Dòmine al capdavant. Un document sobre aquesta proposta parla de la voluntat d'allunyar el centre de la idea de memòria com un monument gran i rotund, i de les ganes de treballar un relat "fet a partir de fragilitats, desitjos i retalls, a escala humana, que defuig binarismes que superposen una violència a una altra sense plantejar noves preguntes als nous temps".

Marín-Dòmine també vol filar xar-

Per Marín-Dòmine, cal obrir espais de memòria menys institucionals, menys canònics

El centre vol ser un espai urbà modelat pel patrimoni i la memòria sense límits cronològics ni temàtics

xes, obrir portes i repensar com ens expliquem a nosaltres mateixos el que han viscut els nostres avantpassats. Per exemple, parla de les possibilitats culturals i artístiques que pot oferir el fet que el centre estigui al costat de l'Estació de França, un lloc de memòria vital de molts barcelonins i barcelonines, molts d'ells familiars de persones migrades que van arribar a Barcelona des del sud d'Espanya a bord del tren anomenat popularment *Sevillano* a la recerca d'un futur i una vida més digna. I també subratlla la memòria de famílies que des d'aquesta mateixa estació de França van agafar trens cap al nord, buscant arribar a diferents indrets d'Europa, fugint de la guerra o la brutal repressió del franquisme, o per trobar feina a fàbriques franceses, alemanyes o suïsses.

Sacsegar llocs comuns

En aquesta nova etapa, el centre vol ser un agent catalitzador, transformar-se en un espai urbà modelat pel patrimoni i la memòria sense límits cronològics ni temàtics. Alguns exemples del tipus d'activitats que s'oferiran a curt i mitjà termini seran un monòleg de la dramaturga Lluïsa Cunill sobre la Barcelona que desapareix i una gran exposició sobre la figura de Jorge Semprún, supervivent dels camps nazis, gran escriptor de temes de memòria i polític, que s'està preparant de cara al proper hivern. I també hi ha en marxa una sèrie d'activitats de reflexió amb el nom provisional de *Per què la guerra?*, lligades a l'actualitat del ferotge conflicte entre Ucraïna i Rússia i desenvolupades a partir de la correspondència entre Sigmund Freud i Albert Einstein a principis de la dècada dels trenta del segle passat, en un punt tenebrós entre la Primera i la Segona Guerra Mundial.

"Volem oferir memòries del món que sacsegen els llocs comuns, que interpel·len a tothom", diu Marín-Dòmine. I per fer-ho la seva aposta és parlar de la memòria a partir de l'escriptura i l'art. "M'interessa molt aquest to no dogmàtic, de punt d'interrogació, que no confronta, sinó que pregunta", detalla.

Des de l'ajuntament de Barcelona, Jordi Rabassa, regidor de Memòria Democràtica, està d'acord en el fet que la memòria de la ciutat ha d'oferir una mirada generosa. "Com interpretem i veiem el passat no ha de tenir una limitació temporal ni nacional. Hem de pensar més enllà de les fronteres estrictes, i interpretar els nostres passats en plural", reflexiona.

Per Rabassa, el nou enfocament envers les polítiques de memòria i la nova identitat del centre també s'exemplifiquen amb l'exposició de Cuesta i Ancarola, un projecte "que demostra com les arts poden interactuar amb tot l'edifici del Born, i també amb el jaciment", explica. Això sí, el també regidor de districte de Ciutat Vella reconeix que el Born és un espai complex. "És un equipament inèdit, amb un jaciment únic, del qual van sorgint noves informacions sobre la nostra ciutat. És un espai que ha de continuar investigant i coneixent el passat".

Un dia són 40.000 anys

El Born ofereix tallers concebent-se com un lloc per pensar, adaptat a les pràctiques cíviques, reflexives i crítiques del segle XXI

PER M. P.

Diu el professor i historiador Ricard Vinyes que un dia són, en realitat, 40.000 anys. Avui som aquí els vius, en una relació ben llunyana amb aquells que caminaven, potser atribuïts, en un territori com ara el nostre, mirant el mar, fa desenes de milers d'anys, però queda la seva petjada. I la seva és també la nostra història.

Una tarda de gener, en una sala petita del BCCM, se celebra un taller amb el nom *Desarxivat la memòria sobre el conflicte*, organitzat per l'equip de mediació del centre. És una trobada gratuïta, de menys de vint persones de perfils diversos que —com d'altres que ofereix el Born— convida a pensar plegats sobre l'experiència humana del conflicte i la resiliència, i a imaginar maneres diferents de conviure.

En aquesta tarda d'hivern no s'arriba a parlar d'un passat tan antediluvià de més de 40.000 anys, però a la conversa del taller hi ha un acord tan rotund que cap de la vintena de les persones presents gosa dubtar: la història s'esborrarà cada vegada més de pressa.

Simona Malatesta, una de les professores del taller, explica que fa un temps va fer una xerrada a un grup d'estudiants de Comerç i Economia i cap d'ells havia sentit a parlar del moviment antiglobalització de finals del segle XX i principis del XXI, "i això que va haver-hi una pel·lícula de Hollywood que es deia *La batalla de Seattle*, i la protagonista va Charlize Theron", va detallar, entre riallera i alarmada.

Llavors, com ens organitzem per explicar-nos els uns als altres què va viure, què va fer —i què no— la nostra gent en successius temps passats? La resposta no és senzilla, tot i que bona part de nosaltres estem fets de trossos d'història. "La memòria col·lectiva, la memòria històrica i la veritat són conceptes diferents. No tothom parla en la mateixa dimensió", exposa Sònia Herrera al taller. Tot i les dificultats, quan parlem de memòria la intenció hauria de ser "recuperar, reconstruir, resignificar", segons Herrera.

El perfil cultural del Born ha anat experimentant derives successives, però ara, segons la directora Marta Marín-Dòmine, vol ser un "lloc per pensar" adaptat a les pràctiques cíviques, reflexives i crítiques d'una ciutadania del segle XXI. Activitats com el taller *Desarxivat la memòria sobre el conflicte* conviden un grup de persones que fa cinc minuts no es coneixien a parar una mica i reflexionar conjuntament sobre el passat. Deia Susan Sontag que la memòria és l'única relació que podem mantenir amb els morts. Pensem, doncs, sobre això.

Estem en una relació ben llunyana amb els que caminaven en un territori com el nostre.

23/02/2023

Quico, l'últim maqui: "M'he educat en el moviment guerriller i continuo lluitant"

Francisco Martínez reivindica la memòria i els valors de la lluita antifranquista al Born

Sílvia Marimon Molas

3 min

Francisco Martínez, durant la xerrada al Born CCM. MANOLO GARCÍA

BARCELONA

"M'he educat en el moviment guerriller i continuo lluitant, perquè no he vist culminar els valors democràtics que defenso ni s'ha explicat tota la història", diu Francisco Martínez, *Quico*, l'últim supervivent dels maquis. Nascut a Cabañas Raras (Lleó) el

1925, va començar a combatre contra Franco quan tenia 15 anys. Es va exiliar a França el 1952, després d'una dotzena d'anys amb els maquis. Va formar part del Partit Comunista i no va tornar a Espanya fins a la mort de Franco, el 1977. Van detenir i torturar el seu pare, les seves germanes, la seva mare. El Quico, des de la distància i a través de la pantalla, ha parlat aquest dijous al Born CCM del seu llibre *Caminos de resistencia*, acompanyat d'Alfons Cervera, autor de la novel·la *Maquis*; els artistes Francesc Torres i Joan Anton Serra Ollé, que tenen obres sobre els maquis a l'exposició *Un altre fi. La resta. Art i antifranquisme* del Born CCM, i la periodista Ritama Muñoz-Rojas.

"La meua mare era guerrillera, els meus veïns eren guerrillers. Sense l'ajuda del poble, la guerrilla armada no hauria pogut fer res. Mai he dormit al ras. Una de les nostres màximes preocupacions era l'organització social; sempre teníem cases on dormir i menjar", assegura el Quico. Una complicitat dels veïns que el guerriller lamenta que ha estat oblidada i silenciada: "A la nostra zona hi havia una vintena de dones guerrilleres, però n'hi havia moltes altres que ens van ajudar molt, fent d'enllaços, amagant-nos i fent moltes altres coses, i no se n'ha parlat. No érem uns herois, allà sols, dalt de la muntanya, que penséssim que podíem salvar el món sense ajuda", afegeix. El Quico no creu que es tracti de parlar tan sols de la seva història i reivindicar la memòria, sinó dels valors que ells defensaven. "Volíem fer partícip la societat dels canvis socials i culturals, i no s'ha fet. Això d'ara no és memòria democràtica, sinó congelada o deformada", assegura.

Però aquesta complicitat tenia els seus perills. Joan Anton Serra Ollé i Jaume Serra, que va morir ara fa poc més d'un any, es van dedicar durant anys a fotografiar i documentar els llocs del Maestrat on van estar, van combatre i van morir molts maquis. "El meu pare tenia un record molt traumàtic de la Guerra Civil; havia estat a la Batalla de l'Ebre i amb en Jaume vam anar a fer fotografies dels espais", explica. Allà els van ensenyar com encara afloraven les restes dels soldats morts de la batalla. Va ser l'inici d'un recorregut que va continuar el 2004, al Maestrat, on van decidir fer les fotografies dels llocs on havien combatut els maquis. "Volíem parlar del que havia passat, sortir del relat oficial", explica Serra Ollé. L'artista recorda com la por, el 2004, encara era present: "Una noia que treballava a l'oficina de turisme ens va dir que anéssim amb compte, perquè nosaltres hi arribàvem, preguntàvem i ens n'anàvem, però ells es quedaven", recorda.

Crítiques a la desmemòria

En els anys de postguerra, la policia es feia passar per maquis, demanava ajuda a la població i si els ajudaven patien represàlies. Serra Ollé recorda que els havien explicat que dos maquis s'havien suïcidat a Pitarc. "Vam conèixer el germà d'un d'ells i ens va dir que era mentida. El seu germà era jove i feliç. Era el forner del poble, havia donat un sac de farina als maquis i els franquistes l'havien matat".

La desmemòria i la reticència a parlar de la lluita armada han estat criticats per tots els ponents. Francesc Torres, que vivia als Estats Units durant els anys de la Transició, explicava que el va sorprendre com s'encarava el passat a Espanya. "Havíem arribat a una situació de llibertats civils, teníem democràcia, o això es deia i es creia, però hi havia tot de temes que no es podien tocar. S'associava memòria història amb la desestabilització del país, això no s'aguantava per enlloc –diu Torres–. No hem avançat tant, s'han fet moltes coses, però sempre des de la iniciativa ciutadana i sempre amb la sensació d'estar molestant constantment".

DISTRICTES I MÉS...

www.barcelona.cat Ajuntament de Barcelona

La setmana del Mobile World Congress

Del 27 de febrer al 2 març. Fira Gran Via 2. www.mwcbarcelona.com

MWC

PERE VIRGILI

La setmana vinent, la Fira Gran Via 2 acull una nova edició del Mobile World Congress (MWC), la trobada més gran del món per a la indústria de la telefonia mòbil, que ha arrelat a Barcelo-

na: se seguirà celebrant a la ciutat, com a mínim, fins al 2030, d'acord amb el conveni establert entre l'Ajuntament de Barcelona i GSMA, l'empresa organitzadora de l'esdeveniment.

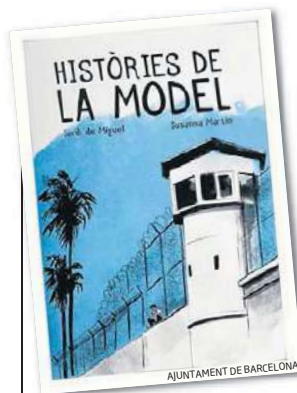

4YFN I ESPAI BEAT BARCELONA

MANOLO GARCÍA

En el marc del Mobile World Congress, i en el mateix recinte, se celebren dues activitats que val la pena subratllar, el 4YFN (www.4yfn.com), l'esdeveniment d'innovació que connecta start-ups, inversors, empreses i institucions perquè llancin nous ne-

gocis junts i un aparador de les millors start-ups digitals de tot el món, i l'espai Beat Barcelona (www.mwcbarcelona.com/beat-barcelona), un espai afterwork amb una àmplia oferta lúdica, gastronòmica, tecnològica i de networking.

Còmic periodístic sobre la presó Model

Dilluns vinent es presenta *Històries de la Model*, un còmic periodístic apassionant i rigorós sobre la presó Model. En acabar es podrà fer una visita guiada per l'antiga presó. Les places són limitades. Reserves: barcelonallibres@bcn.cat.

PRESENTACIÓ D' "HISTÒRIES DE LA MODEL". 27 de febrer, 18 h. Sala d'actes de la Model

AJUNTAMENT DE BARCELONA

Jornades sobre el pluralisme religiós

Del 28 de febrer al 2 de març tenen lloc a diferents espais de la ciutat les jornades *La llibertat religiosa en el marc de la interculturalitat*. En aquestes jornades se celebren taules de treball i visites guiades, entre altres activitats.

'LA LLIBERTAT RELIGIOSA EN EL MARC DE LA INTERCULTURALITAT'. Fins al 2 de març.

MANOLO GARCÍA

Memòria de la mostra d'art contemporani de Milà del 1972

El Born CCM acollirà dimarts una taula rodona i la projecció d'un documental en record de la mostra d'artistes plàstics, cantants i poetes catalans, espanyols, francesos i italians que va fer-se el 1972 a Milà, titulada *Amnistia que trata de Spagna*.

'Art, lluita i solidaritat. Memòria de l'exposició de Milà de 1972'. El Born CCM. 28 de febrer, 19 h.

24 Febrero, 2023

■ **Presentació del llibre
'Històries de La Model'**
Sala d'actes de La Model

Entença, 155. Barcelona.
Data i hora: 27/2 a les 18h.
Preu: gratuït. ■ [Barcelona.cat/
barcelonallibres](http://Barcelona.cat/barcelonallibres)

L'editorial Barcelona Llibres ha iniciat una nova col·lecció de còmics, 'Barcelona en vinyetes', que s'estrenarà el 27 de febrer a la Sala d'Actes de La Model. 'Històries de La Model' serà el primer volum de la col·lecció, una novel·la gràfica amb guió del periodista Jordi de Miguel i dibuixos de Susanna Martín que explica la història d'aquest centre penitenciari com a icona de repressió política i social, a través del testimoni d'un advocat i tres presos polítics.

■ **Memòria de l'exposició
de Milà del 1972**
El Born CCM

Pi. Comercial, 12. **Data i hora:** 28/2, a les 19h.
Preu: gratuït (cal inscripció).

■ Barcelona.cat
L'exposició d'art contemporani 'Amnistia que trata de Spagna' va tenir lloc a Milà el 1972 en defensa i suport dels presos polítics antifranquistes, amb la participació de més de tres-cents artistes d'Espanya, Itàlia i França. Dimarts que ve en podeu conèixer la història i alguns dels protagonistes, que conversaran sobre els fets en una taula rodona, amb la projecció d'un documental.

■ **Jornades 'Libertat
religiosa en el marc
de la interculturalitat'**
Diversos espais

Data: del 28/2 al 2/3.
Preu: gratuït. ■ [Barcelona.cat/
oficina-afers-religiosos](http://Barcelona.cat/oficina-afers-religiosos)

El 28 de febrer s'estrena aquesta iniciativa que posa el focus en les diverses entitats religioses i comunitats de la ciutat que advoquen per la interculturalitat. El mateix dimarts, el Museu Etnològic i de Cultures del Món acollirà una conferència inaugural i quatre taules de treball per debatre sobre la pluralitat religiosa a la ciutat. També podreu aprofitar per apuntar-vos a les visites guiades del museu o participar en algun dels tallers culturals.

/ TECNOLOGÍA /

UN MWC MADE IN BARCELONA

Vuelve el congreso más importante del mundo de tecnología móvil del 27 de febrero al 2 de marzo en el recinto Gran Via 2 con experiencias que aproximan a los participantes a la capital catalana

Del 27 de febrero al 2 de marzo, Barcelona vuelve a ser el punto de encuentro de la tecnología móvil con el Mobile World Congress (MWC). En la edición de este año se prevé una participación de cerca de 80.000 personas, que se acercarán a conocer las novedades del sector, a establecer vínculos comerciales, pero también a disfrutar de una ciudad que abre las puertas al futuro de este sector en auge. De hecho, se espera que este gran evento, que se celebrará en la Fira de Barcelona Gran Via 2, generará un impacto económico superior a los 350 millones de euros en Barcelona y su zona de influencia.

Con cerca de 2.000 empresas expositoras, el MWC volverá a ser el referente de la industria del móvil. De hecho, la capital catalana seguirá siendo la sede de este gran evento tecnológico durante seis ediciones más y, mediante el nuevo convenio firmado con GSMA el pasado verano, se prevén renovaciones tácticas automáticas cada año, de forma que la ciudad podría convertirse en la sede permanente del MWC.

OFERTA

El congreso contará con la representación de industrias y mercados de todo el mundo y con la participación de líderes empresariales y de pensamiento que incluyen algunos de los nombres más importantes en la industria de la conectividad, como el CEO de Ethio Telecom, Frehiwot Tamru; la presidenta y CEO de G-Cash, Martha Sazon; la CEO de Orange, Christel Heydemann; el CEO de Telefónica y presidente de GSMA, José María Álvarez-Pallete, entre otros, que compartirán sus puntos de vista sobre temas de actualidad que afectan a sus sectores y cómo están utilizando la tecnología móvil para abordar las pro-

cupaciones y oportunidades del mundo real.

Enmarcado en el congreso, el Ajuntament de Barcelona, MWCcapital y GSMA organizan la segunda edición del espacio BEAT BARCELONA, dirigido a los asistentes y que combina una oferta lúdica, gastronómica, tecnológica y de networking que pondrá en valor los atractivos y el espíritu de esta ciudad. *The place to be, the place to chill, the place to meet*, es el lema de este espacio, que se convierte en el afterwork oficial del MWC. Se han programado experiencias tecnológicas, como un concierto de música 5D para todos los sentidos, una plantación de vegetación inte-

SE HAN PROGRAMADO EXPERIENCIAS TECNOLÓGICAS COMO UN CONCIERTO DE MÚSICA 5D PARA TODOS LOS SENTIDOS

ligente y NFTrees en el llamado Plantivers, una galería de arte digital y un Silent DJ que nos traslada a la discoteca Maddox del Platja d'Aro de los 70. Actuaciones musicales y los dulces de los hermanos Roca completan la experiencia.

Barcelona Activa participa un año más en el 4YFN-MWC, con charlas y actividades de networking. Permitirá conocer 32 start-ups y descubrir una amplia oferta de soluciones de personas emprendedoras, y contará con una Zona Ágora y un Showroom experiencial en su stand de la feria. Toda la información está en www.mwcbarcelona.com.

OTRAS PROPUESTAS

'HISTÒRIES DE LA MODEL'

El 27 de febrero, a las 18h

El periodista Jordi de Miguel y el historiador César Lorenzo han recopilado datos históricos, motines, torturas pero también la solidaridad entre reclusos de la cárcel Modelo en un cómic periodístico, *Històries de la Model*, que se presentará el lunes 27 en la Sala de Actos de la antigua prisión (www.barcelona.cat/barcelonallibres).

HOMENAJE A LA EXPOSICIÓN DE MILÁN

El 28 de febrero, a las 19h

El Born CC acoge el martes 28 de febrero una mesa redonda con algunos de los participantes en la exposición de Milán de 1972, *Amnistia que trata de Spagna*, que reunió a artistas como Neruda, Picasso, Tàpies o Lluís Llach para contribuir a mejoras laborales, sociales y políticas del país (www.elborncultura.imemoria.barcelona.cat).

JORNADAS SOBRE LIBERTAD RELIGIOSA

Del 28 de febrero al 2 de marzo

Mesas de trabajo, visitas guiadas y talleres, serán algunas de las actividades que se llevarán a cabo en las jornadas *La llibertat religiosa en el marc de la interculturalitat*, que contarán con entidades, personas del ámbito académico y de la administración para evaluar las acciones llevadas a cabo (www.barcelona.cat/oficina-afers-religiosos).

[Política](#)
[Social](#)
[Clima](#)
[Feminismes](#)
[Món](#)
[Esport](#)
[Cultura](#)
[Economia](#)
[Formats](#)
[Investigació](#)
[Reportatges](#)
[Notícies](#)
[Entrevistes](#)
[Dades](#)
[Perfils](#)
[Pòdcasts](#)
[Opinió](#)
[Més](#)
[Infofàcil](#)
[Ciutats](#)
[Sostre Crític](#)
[Legítima defensa](#)
[Històries de la Model](#)
[Ateneu Crític](#)
[5 dies de fúria](#)
[El gos cosmopolita](#)
[UPEC](#)
[El futur es disputa ara](#)
[Joves a contracorrent](#)
[Espai Crític](#)
[Diners a contrallum](#)
[Especials](#)
[Sobre Crític](#)
[Botiga](#)
[En castellano](#)
[Contacte](#)
[Preguntes freqüents](#)
[Hemeroteca](#)
[Avís legal](#)
[Política de cookies](#)
[Condicions generals de contractació](#)

[Subscriu-t'hi](#)

[Inicia sessió](#)

Publicitat

Espai Crític

ART I RESISTÈNCIA CONTRA EL FRANQUISME PER A UN ALTRE FI

El Born Centre de Cultura i Memòria acull fins al 16 d'abril una mostra de 19 obres que conviden a reflexionar sobre les esclatxes del relat memorialístic

Jordi de Miguel

EL BORN
CCM

Amb la col·laboració de

07/03/2023 | 06:00

Aquest lloc web utilitza cookies pròpies i de tercers d'anàlisi per recopilar informació amb la finalitat de millorar els nostres serveis, així com per a l'anàlisi de la seva navegació. Pot acceptar totes les cookies prement el botó "Accepto" o configurar-les o rebutjar-ne l'ús fent clic a "Configuració de Cookies". L'usuari té la possibilitat de configurar el seu navegador per tal que, si així ho desitja, impedeixi que siguin instal·lades en el seu disc dur, encara que haurà de tenir en compte que aquesta acció podrà ocasionar dificultats de navegació de la pàgina web.

Configuració de cookies

ACCEPTO

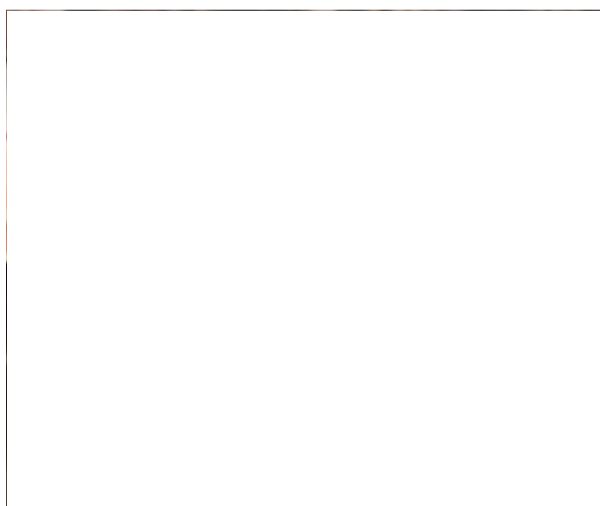
Instal·lació artística d'Antoni Hervàs / EL BORN CCM – PEP HERRERO

La primera impressió és una pestanya a l'ull, una pedra a la sabata. Un estranyament, una incomoditat. No fa ni un minut que has creuat la porta d'**El Born Centre de Cultura i Memòria** i una petita instal·lació visual t'atura els peus. Observes. Una clown i un *butoh*, figura que emergeix al Japó de postguerra per expressar la contenció de l'horror nuclear, dansen i dialoguen amb gestos muts, deixant entreveure l'estat d'ànim des del qual les curadores d'**"Un altre fi. LA RESTA"**, **Nora Ancarola** i **Amanda Cuesta**, enuncien el seu punt de vista. "El clown vol ser estimat, i el *butoh* expressa amb eloqüència la contenció de l'horror, de manera que pugui ser mostrat. Ens aclaparen i ens descol·loquen tot proposant un altre fi possible que és resta no enunciada", diuen. Jugada arriscada, penses, però tot seguit agraeixes haver-t'hi aturat. La instal·lació fa efecte, detenint tota expectativa sobre les obres que et disposes a visitar. El cap accepta tota possibilitat.

Resistències invisibilitzades

"Un altre fi. LA RESTA" (mostra amb entrada gratuïta que serà al Born Centre de Cultura i Memòria fins al 16 d'abril) aplega una **selecció de 19 obres artístiques produïdes en les darreres dècades que aborden les esclatxes del relat memorialístic** sobre el franquisme partint d'allò criminalitzat, invisibilitzat i desterrat (el que en termes lacanians s'anomena "la resta") per teixir nous relats sobre les resistències culturals contra el règim. "D'obra que aborda el franquisme, n'hi ha moltíssima", diu Amanda Cuesta, "però ens interessava parlar de les pervivències que ens travessen avui dia, de com ens afecten les mateixes oligarquies i de com perviuen les resistències postfranquistes a l'hora d'abordar temes com la memòria històrica o les qüestions de gènere. En la conjuntura actual d'auge dels feixismes, havíem de dialogar amb tot plegat". Per fer-ho, diu Nora Ancarola, no es volia recórrer al gran format, "sinó a un seguit de peces que van filant un relat amb més capes des dels marges més invisibilitzats. **Volíem treballar la memòria des d'allà, tractant del franquisme sense parlar del franquisme directament**".

Continua després de la publicitat

Aquest lloc web utilitza cookies pròpies i de tercers d'anàlisi per recopilar informació amb la finalitat de millorar els nostres serveis, així com per a l'anàlisi de la seva navegació. Pot acceptar totes les cookies prement el botó "Accepto" o configurar-les o rebutjar-ne l'ús fent clic a "Configuració de Cookies". L'usuari té la possibilitat de configurar el seu navegador per tal que, si així ho desitja, impedeixi que siguin instal·lades en el seu disc dur, encara que haurà de tenir en compte que aquesta acció podrà ocasionar dificultats de navegació de la pàgina web.

Configuració de cookies

ACCEPTO

'Assaig per a Deep song', obra de Lola Lasurt / EL BORN CCM – PEP HERRERO

El cos, al centre

La mostra, que s'acompanya de nombroses activitats paral·leles, es desplega a banda i banda del Born, comprimida en quatre blocs temàtics i salpebrada amb petites instal·lacions artístiques als passadissos i al jaciment arqueològic del recinte.

La primera parada de l'itinerari, 'Rebels de cor', se centra en **les resistències de dones i dissidents de gènere que, per la seva condició, van patir una doble repressió**. "Tot eren insults i males paraules. I fer-te sentir que no eres res", escoltes. Les veus de testimonis com el de Maria Forns Roca, una dels centenars de dones que van passar pel Patronato de Protección de la Mujer pel fet de no encaixar amb l'ideal de dona franquista, ressonen al costat de les escriptores que, com Mercè Rodoreda, Anna Murià i Carmen Laforet, van patir l'exili. Davant l'escultura instal·lació d'**Antoni Hervàs** (segurament la més avantguardista de tota l'exposició), es projecten desenes de fotos de mobilitzacions protagonitzades per dones durant la Transició. El cos va prenent forma; la genealogia de les lluites feministes emergeix. "La del cos és una noció cabdal i té a veure amb els nostres bagatges i amb la perspectiva feminista amb què hem treballat l'exposició", diu Amanda Cuesta: "S'ha treballat la seva absència i la seva presència per posar-les al centre: el règim franquista va invisibilitzar la seva petjada en els cossos".

"Hi ha una necessitat de filtrar l'horror a través del propi cos", explica l'artista [Lola Lasurt](#)

Continua després de la publicitat

Aquest lloc web utilitza cookies pròpies i de tercers d'anàlisi per recopilar informació amb la finalitat de millorar els nostres serveis, així com per a l'anàlisi de la seva navegació. Pot acceptar totes les cookies prement el botó "Accepto" o configurar-les o rebutjar-ne l'ús fent clic a "Configuració de Cookies". L'usuari té la possibilitat de configurar el seu navegador per tal que, si així ho desitja, impedeixi que siguin instal·lades en el seu disc dur, encara que haurà de tenir en compte que aquesta acció podrà ocasionar dificultats de navegació de la pàgina web.

Configuració de cookies

ACCEPTO

d'aprendre en un vídeo projectat a la mateixa sala. *Assaig per a Deep song* "parla des del punt de vista de qui no pateix la guerra. Què fem si no podem fer-hi res malgrat que ens afecti el cos? Hi ha una necessitat de filtrar l'horror a través del propi cos per poder digerir-lo", diu Lasurt. "La dansa està basada en la caiguda i en la tensió", hi afegeix; "els moviments al·ludeixen al pes que suporta la dona en el conflicte".

De camí a la Sala Casanova, t'atures per observar una sèrie d'objectes personals de víctimes del franquisme enterrades en fosses comunes del cementiri de Paterna, exposats per la valenciana **María Amparo Gomar Vidal**. Dos botons, un llapis, una corda. **Rastres de vida absent que evocuen horror i resistència des de la seva petitesa quotidiana**. Després, sense adonar-te'n, trepitges els límits d'una de les fosses del cementiri que la mateixa autora ha projectat a terra. La idea del cos i de la seva absència ha calat de forma definitiva.

'Amnèsia-Memòria', obra de Francesc Torres / EL BORN CCM – PEP HERRERO

Un altre fi

Ja al gran espai que conté els altres tres blocs temàtics de l'exposició, tretze adustos rostres de maquis, reproduïts en grans llençols per **Francesc Torres**, observen els teus primers passos. A terra es dibuixa el binomi *Amnèsia-Memòria*. T'apropes als retrats, però els ulls s'enfosqueixen. **La mirada-memòria no és capaç de desenfocar-los**. Després, els cossos desapareixen. L'italià **Marco Noris** desplega 212 postals, pintades a l'oli i dibuixades, d'una ruta per la frontera francocatalana vinculada a l'exili i la resistència; tot seguit, **Jaume Serra Torelló** i **Joan Serra Ollé** capturen els territoris que van veure passar l'Agrupació Guerrillera de Llevant i Aragó. L'arquitectura de l'oblit pren forma. Juntament amb les cartes sense resposta que Alán Carrasco va enviar a empreses i institucions beneficiades durant el franquisme per la mà d'obra esclava, **María Ruido** reflexiona amb dues peces audiovisuals sobre la desactivació i el control de la classe treballadora a través, entre d'altres, de les polítiques migratòries, mentre que **Ana Teresa Ortega** exposa fotografies dels laboratoris que el franquisme va buidar exiliant centenars d'investigadors.

Continua després de la publicitat

Aquest lloc web utilitza cookies pròpies i de tercers d'anàlisi per recopilar informació amb la finalitat de millorar els nostres serveis, així com per a l'anàlisi de la seva navegació. Pot acceptar totes les cookies prement el botó "Accepto" o configurar-les o rebutjar-ne l'ús fent clic a "Configuració de Cookies". L'usuari té la possibilitat de configurar el seu navegador per tal que, si així ho desitja, impedeixi que siguin instal·lades en el seu disc dur, encara que haurà de tenir en compte que aquesta acció podrà ocasionar dificultats de navegació de la pàgina web.

Configuració de cookies

ACCEPTO

espanyol. Just darrere la màscara, dos blocs de peces de **Marcelo Expósito**. En el primer, les fotos de Robert Capa del II Congrés Internacional d'Escriptors per a la Defensa de la Cultura, celebrat a València el 1937, dialoguen amb imatges d'un Franco representat com un ancià venerable i amb un text dels quaderns escrits pel dictador durant la Guerra del Marroc que posteriorment va ser autocensurat per la seva crueltat.

És coherent que la mostra acabi amb la reescriptura de la Constitució, "una camisa que s'ha quedat estreta", diu Marcelo Expósito

En el segon bloc, Expósito aplica "una mena de teràpia de psicoanàlisi als textos normatius per veure què hi ha de reprimat i latent en aquests textos". D'una banda, presenta **una reescriptura i reestructuració de la Constitució espanyola del 1978** (punts i comes inclosos), combinada amb *disposicions legislatives* a càrrec d'artistes i activistes com Cuauhtémoc Medina i Elisa Loncon. De l'altra, mostra el resultat d'infiltrar diferents passatges del text amb fragments d'autors i autores com Cristina Peri Rossi, Eduardo Haro Ibars o Audre Lorde, que, per les seves característiques i procedència (moviments feministes, contracultura, etc.), van quedar fora del camp de la norma. "D'alguna manera, aquesta recombinació es pregunta què hauria succeït si la Constitució hagués contingut aquest fora de camp", afirma Expósito.

Nora Ancarola i Amanda Cuesta, curadores de l'exposició "Un altre fi. LA RESTA" / EL BORN CCM – PEP HERRERO

Nora Ancarola tenia clar que "Un altre fi" havia d'acabar amb la Constitució espanyola. A Expósito, aquesta localització li sembla coherent amb el recorregut de la mostra. "Tots estem d'acord que aquesta camisa s'ha quedat estreta. L'exposició parla de resistències culturals i polítiques i de possibilitats de democràcia radical que la Constitució va clausurar".

Continua després de la publicitat

Hi penses mentre t'encamines a la sortida del recinte del Born. En una altra instal·lació visual, al costat d'un feix de diaris amb poemes visuals de **Guillem Viladot**, la *clown* i el *butoh* de l'entrada disputen un partit de tennis sense pilota desigual: ella juga amb una certa inconsciència; ell vol guanyar com sigui. De nou, el vídeo mut deixa en suspens allò vist. **Poder, resistència, poder, resistència, poder, resistència**. Tot comença a reposar gradualment mentre baixes les escales del metro pensant en un altre fi.

Aquest lloc web utilitza cookies pròpies i de tercers d'anàlisi per recopilar informació amb la finalitat de millorar els nostres serveis, així com per a l'anàlisi de la seva navegació. Pot acceptar totes les cookies prement el botó "Accepto" o configurar-les o rebutjar-ne l'ús fent clic a "Configuració de Cookies". L'usuari té la possibilitat de configurar el seu navegador per tal que, si així ho desitja, impedeixi que siguin instal·lades en el seu disc dur, encara que haurà de tenir en compte que aquesta acció podrà ocasionar dificultats de navegació de la pàgina web.

Configuració de cookies

ACCEPTO

Proposta

Els silenciats pel franquisme, al Born

Dinou artistes aixequen la catifa de la dictadura per reconstruir la memòria col·lectiva

 Dona suport a Catorze

Laia Maldonado

Comissariada per Nora Ancarola i Amanda Cuesta (La caníbal), l'exposició ***Un altre fi. LA RESTA. Art i antifranquisme*** reuneix obres de dinou artistes de diverses generacions que donen veu a la memòria dels qui van ser silenciats pel règim franquista. En el context de devastació de la postguerra espanyola i en el si d'una societat que havia quedat reduïda al silenci, va ser l'art que va fer-se càrrec de la denúncia de les atrocitats. La mostra, que es podrà visitar de manera gratuïta a El Born CCM fins al 16 d'abril de 2023, s'articula al voltant de quatre eixos temàtics: *Rebels de cor*, *El menyspreu dels cossos*, *El fora interior* i *Transmissió i continuïtat*. Aquests eixos aborden diferents aspectes del franquisme, des de la vivència amagada de la pròpia sexualitat per part de dones i persones dissidents de gènere, passant per aspectes de l'imperialisme espanyol i per l'experiència d'exiliats i represaliats, fins arribar als maquis o als clarobscurs de la transició democràtica. Visites comentades, converses, exploracions artístiques i espectacles completen aquest discurs que recupera històries oblidades en un gest reparador de memòria col·lectiva. Passegem per catorze de

les obres que hi trobem:

1. *Ensayo para Deep Song*, de Lola Lasurt.

Lola Lasurt recrea la coreografia *Deep Song* (1937), realitzada per la ballarina nord-americana Martha Graham a partir de les notícies sobre la Guerra Civil Espanyola que arribaven als Estats Units i influïda pel *Poema del Cante Jondo* de Federico García Lorca. El moviment d'una dona que balla com a contraimatge del bel·licisme.

Ensayo para Deep Song de Lola Lasurt a l'exposició 'Un altre fi. LA RESTA'. © El Born CCM – Pep Herrero

2. Una novel·la familiar, de Carles Guerra.

En aquest assaig visual, Carles Guerra recupera materials inèdits sobre Francesc

Tosquelles, que va transformar la pràctica psiquiàtrica durant la República, aplicant dinàmiques antiautoritàries a la gestió de la salut de pacients. Avui és una inspiració per pensar les polítiques de salut mental en moments de crisi extrema.

Una novel·la familiar de Carles Guerra a l'exposició 'Un altre fi. LA RESTA'. © El Born CCM – Pep Herrero

3. La loba Agon i Copacabana I, II, d'Antoni Hervàs.

Antoni Hervàs presenta dos dels vuit capítols que integren *El misterio de Caviria*, una obra que explora la possibilitat transformista i transgènere del dibuix, un mitjà que permet que l'artista cohesioni mitologies. En aquest cas es barregen personatges del cabaret de la Barcelona canalla i underground i una invocació als déus del subsol per ridiculitzar la masculinitat.

La loba Agon i Copacabana I, II d'Antoni Hervàs a l'exposició 'Un altre fi. LA RESTA'. © El Born CCM
– Pep Herrero

4. *Objetos (Des)aparecidos*, de Maria Amparo Gomar Vidal.

Objetos (Des)aparecidos està vinculada a les més de cent fosses comunes del cementiri de Paterna (València). Al costat del traçat de les fosses es presenten alguns dels objectes personals: uns deixats al costat de les víctimes per poder-les identificar en el futur, i els altres recuperats en el seu moment de manera clandestina. Objectes conservats i heretats com a únic record del familiar assassinat que encapsulen les seves històries. Recuperades per amor. Sense rancúnia.

Objetos (Des)aparecidos de Maria Amparo Gomar Vidal a l'exposició 'Un altre fi. LA RESTA'. © El Born CCM

5. Amnèsia – Memòria, de Francesc Torres.

Aquesta instal·lació ret homenatge a tretze maquis, ídols populars de la resistència llibertària sota el franquisme. També hi ressona la mitificació del bandolerisme català dels segles XVI – XVII. Un clam al silenci de la història i l'absència intencionada del maquis en el relat hegemònic, l'amnèsia col·lectiva davant les fites revolucionàries i la seva criminalització com a simples bandolers.

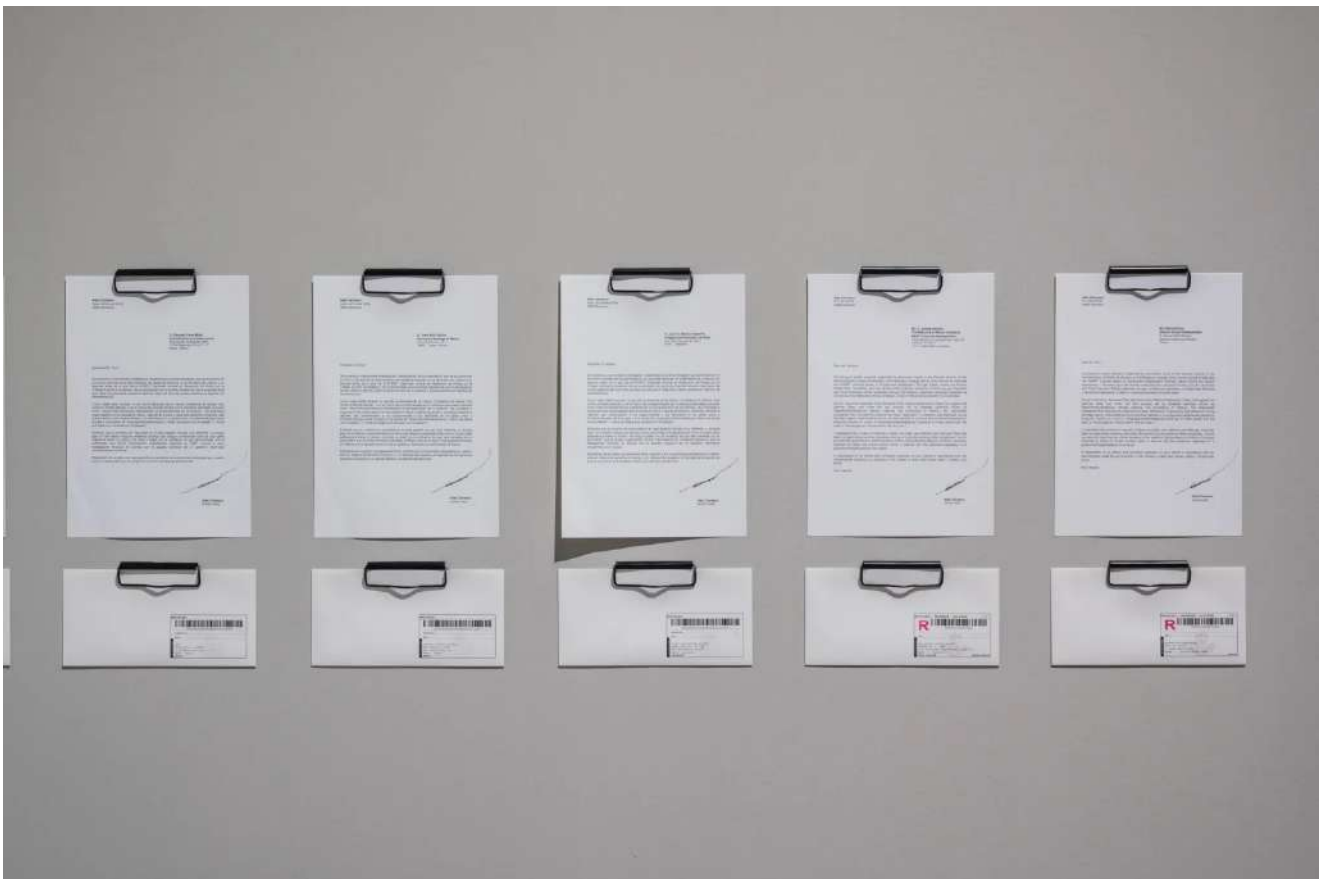

Amnèsia – Memòria de Francesc Torres a l'exposició 'Un altre fi. LA RESTA'. © El Born CCM – Pep Herrero

6. *Geschichtsaufarbeitung*, d'Alán Carrasco.

Amb l'excusa de reconstruir el país, des de 1937 el *Patronato Nacional de Redención de Penas por el Trabajo* va gestionar la utilització de fins a 400.000 presos polítics com a mà d'obra esclava. Una llarga llista d'empreses públiques i privades van lucrar-se amb aquesta pràctica. El 2014, Alán Carrasco va enviar una carta a cadascuna d'aquestes empreses, que encara avui operen, però les grans fortunes de l'IBEX 35 sempre s'han negat a donar explicacions sobre aquesta qüestió.

Geschichtsaufarbeitung d'Alán Carrasco a l'exposició 'Un altre fi. LA RESTA'. © El Born CCM – Pep Herrero

7. L'estadi, el pavelló i el palau i *Arquitectura espanyola 1939-1975*, de Domènec.

Domènec fa referència a dos exemples de suspensió dels drets humans en el tracte a la classe treballadora durant el franquisme, quan la dictadura va decidir utilitzar alguns recintes de l'Exposició Internacional de Barcelona per recluir-hi immigrants procedents principalment d'altres llocs de l'estat.

L'estadi, el pavelló i el palau de Domènec i Arquitectura espanyola 1939-1975 a l'exposició 'Un altre fi. LA RESTA'. © El Born CCM – Pep Herrero

8. *La memoria interior*, de María Ruido.

La memoria interior parteix de la història familiar de l'artista, marcada per l'emigració a Alemanya, per reflexionar sobre la desactivació dels subjectes polítics a través de la història oficial. La política migratòria de l'estat espanyol dels anys seixanta i setanta també va ser una forma de biopolítica i de control sobre els treballadors avui gairebé oblidada.

Fotograma de *La memoria interior* de María Ruido a l'exposició 'Un altre fi. LA RESTA'.

9. Lugares del saber y exilio científico, d'Ana Teresa Ortega.

La coneguda com a Edat de Plata de la ciència espanyola va veure's truncada amb el desenllaç de la Guerra Civil i el cessament definitiu de les activitats de la JAE (Junta para Ampliación de Estudios e Investigaciones Científicas). Les seqüeles d'aquests fets llasten greument, encara avui, el sistema educatiu i científic espanyol.

Lugares del saber y exilio científico d'Ana Teresa Ortega a l'exposició 'Un altre fi. LA RESTA'. © El Born CCM – Pep Herrero

10. *La guaga i Cargando agua para el baño del gobernador*, de Filiberto Obama Nsué.

Conegut com a Fili, Filiberto Obama Nsué va esdevenir popular durant la dictadura de Macías amb els *Cuadros revolucionarios*, pintures que mostraven escenes colonials i la manera com els colonitzadors espanyols maltractaven els guineans.

La guaga i Cargando agua para el baño del gobernador, de Filiberto Obama Nsué, a l'exposició 'Un altre fi. LA RESTA'. © El Born CCM – Pep Herrero

11. *Los cuadernos de guerra o ligeramente descontextualizados*, de Marcelo Expósito.

Aquesta peça de foto-escritura posa en diàleg les fotografies de Robert Capa (Endre Ernő Friedmann i Gerda Taro), del II Congreso Internacional de Escritores para la Defensa de la Cultura, amb unes imatges de Franco que el representen com un ancià venerable que ensenya les seves netes a fer fotografies. A més, les imatges de Capa es contraposen amb fragments dels quaderns escrits per Franco durant la Guerra del Marroc, que van suprimir-se per la seva crueltat extrema per tal d'oferir una imatge més humanitària el dictador.

Los cuadernos de guerra o ligeramente descontextualizados de Marcelo Expósito a l'exposició 'Un altre fi. LA RESTA'. © El Born CCM – Pep Herrero

12. *Ngoan Ntangan*, de Ndong Obama.

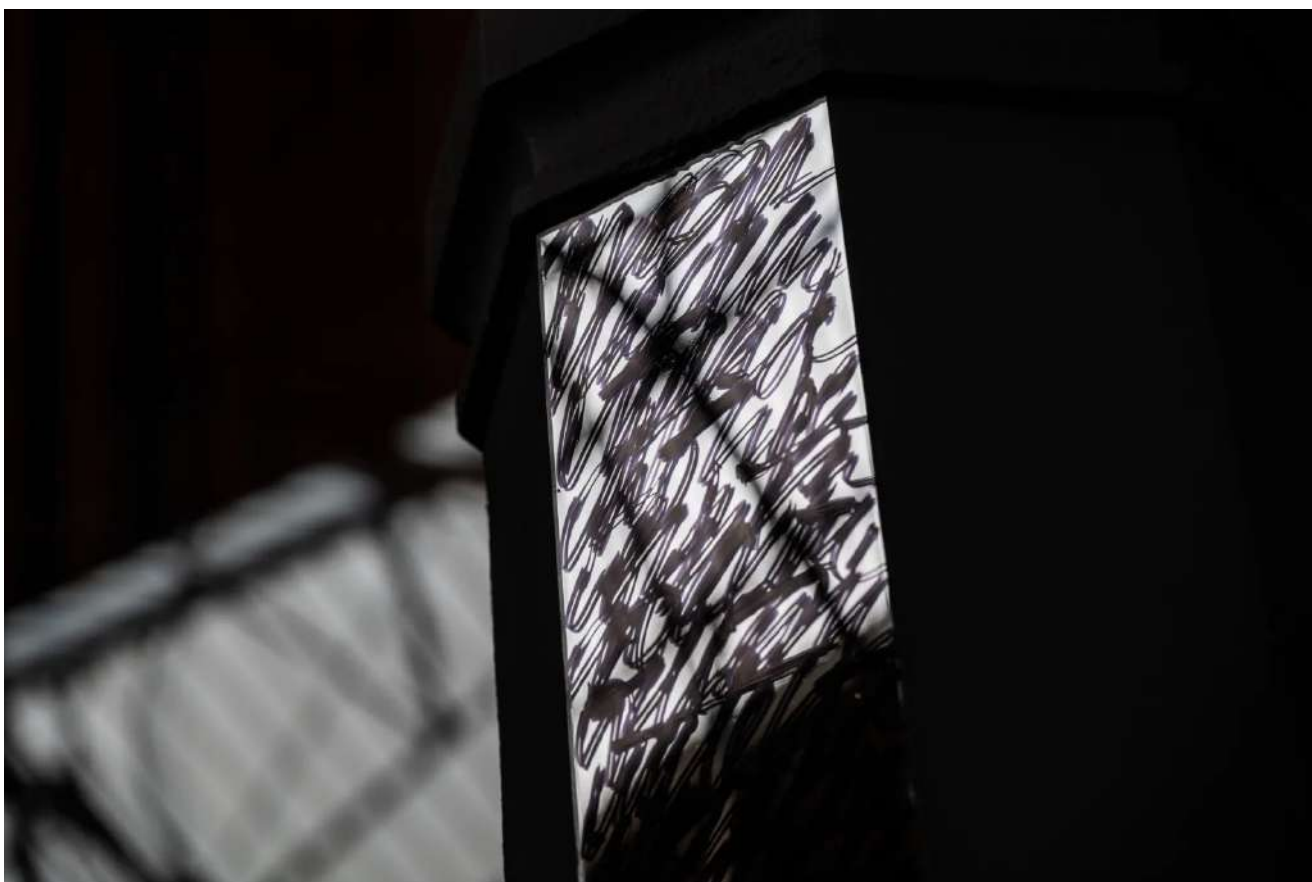
L'ètnia fang de l'antiga Guinea Espanyola va desenvolupar algunes danses amb què es mofaven dels colonitzadors. Aquestes danses van sobreviure gràcies al fet que van passar desapercebudes als ulls del colonitzador espanyol.

13. *Textos autocensurados 1 y 2*, de Concha Jerez.

La intervenció *Textos autocensurados I y II*, duta a terme a les columnes de l'antic mercat del Born, realitzada especialment per a "Un altre fi. LA RESTA", interpel·la el nostre reflex davant del mirall i ens fa pensar en tot allò que no expressem de forma oberta, ni individual ni col·lectivament, allò sobre el qual mantenim un esgarrifós silenci còmplice.

Textos autocensurados 1 y 2 de Concha Jerez a l'exposició 'Un altre fi. LA RESTA'. © El Born CCM – Pep Herrero

14. *Cantates, fugues i coll de la baralla*, de Guillem Viladot.

Amb motiu de l'Any Viladot, es reproduueix una selecció dels poemes visuals que l'artista va realitzar a començaments dels anys setanta i que recentment s'ha

compilat a la publicació *Cantates, fugues i coll de la baralla*. Són obres de denúncia contra la foscor i la repressió.

Publicació amb la selecció d'obres del llibre *Cantates, fugues i colls de la baralla*, editada amb motiu de l'e l'exposició 'Un altre fi. LA RESTA'. © El Born CCM

Nora Ancarola i Amanda Cuesta, curadores, ens expliquen el projecte, en què hi trobarem obres de Pep Agut, Alán Carrasco, Domènec, Marcelo Expósito, Dora García, Maria Amparo Gomar Vidal, Carles Guerra, Antoni Hervàs, Concha Jerez, Lola Lasurt Bachs, Marco Noris, Ndong Obama, Filiberto Obama Nsué, Ana Teresa Ortega, María Ruido, Joan Anton Serra Ollé, Jaume Serra Torelló, Francesc Torres i Guillem Viladot.

